

202600201

De Tweede Kamer
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp

Oproep zestien maatschappelijke koepelorganisaties aan nieuw kabinet:
geef het maatschappelijk initiatief een structurele plek in beleid én uitvoering

Amsterdam, 13 januari 2026

Geachte informateur, Beste mevrouw Letschert,

Met belangstelling hebben wij kennisgenomen van de handreiking aan maatschappelijke (koepel)organisaties om mee te bouwen aan de toekomst van Nederland, zoals verwoord in de "Inhoudelijke en ambitieuze agenda van D66 en CDA".

Nu D66, VVD en CDA definitief voor een minderheidskabinet kiezen zal brede steun binnen de politiek en samenleving belangrijk zijn. In deze tijd van maatschappelijke uitdagingen en internationale onzekerheid is het bovendien van belang dat overheidsbeleid kan rekenen op maatschappelijk draagvlak en vertrouwen. Als maatschappelijke initiatieven, zoals fondsen, goede doelen, sportorganisaties, culturele instellingen, kerken en hun vrijwilligersnetwerken, slaan wij dan ook graag de handen ineen.

Dagelijks voelbaar in het leven van mensen

Maatschappelijke initiatieven zijn voelbaar en zichtbaar in het dagelijkse leven van mensen, zo bouwen zij aan een zorgzaam, gezond, veilig en menselijk Nederland. Ze runnen voedselbanken, begeleiden jongeren, beschermen natuur, bieden onderdak en noodhulp, bestrijden ziektes en brengen hoop waar het systeem tekortschiet.

Ze doen dit niet alleen in buurten en wijken in Nederland, maar ook daarbuiten via effectieve ontwikkelingssamenwerking. Gedragen door miljoenen vrijwilligers en donateurs, vormen zij de stille kracht in onze samenleving. Zo wordt onderling vertrouwen en maatschappelijke weerbaarheid versterkt. Dit is essentieel voor een gezonde samenleving en het behoud van onze democratische rechtsstaat.

Nederlanders geven om elkaar

Een vitale samenleving zou niet mogelijk zijn zonder maatschappelijk initiatief en de inzet van vrijwilligers. Miljoenen mensen, maar ook bedrijven, vermogensfondsen en loterijen dragen jaarlijks samen meer dan 5 miljard euro bij aan uiteenlopende maatschappelijke doelen, met een veelvoud aan maatschappelijke waarde¹. Naast het doen van giften zetten 7 miljoen Nederlanders zich vrijwillig in voor de samenleving².

¹ Geven in Nederland 2024, Vrije Universiteit Amsterdam, <https://osf.io/g6vzc/files/gx94c>

² Vrijwilligerswerk 2024, CBS, <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/rapportages/2025/vrijwilligerswerk-2024>

Partners voor politiek en overheid

Maatschappelijke initiatieven luisteren naar wat er leeft in de samenleving en geven een stem aan wat niet gehoord wordt. Ze slaan bruggen tussen burgers en de overheid, op lokaal, nationaal en internationaal niveau. Door samen te werken versterken ze het beleid en daarmee de samenleving. Ze zijn onmisbare partners voor politiek en overheid.

Bijgevoegd vindt u het manifest [Samen verzetten we bergen](#) dat wordt ondersteund door 16 koepelorganisaties die staan voor miljoenen mensen in Nederland die maatschappelijk actief zijn en zich gezamenlijk inzetten om maatschappelijke uitdagingen aan te pakken.

Oproep aan nieuw kabinet

Wij roepen u op om de volgende uitgangspunten mee te nemen in het regeerakkoord en te vertalen naar concreet beleid:

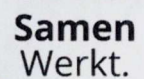
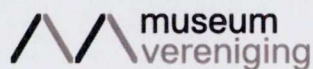
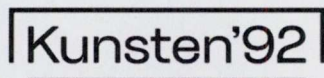
1. Bescherm en versterk de democratische rechtsstaat. Borg de fundamentele rechten van maatschappelijke organisaties als belangrijk fundament voor maatschappelijke binding en actief burgerschap. Erken de onmisbare bijdrage van deze sector aan de actuele maatschappelijke opgaven en uitdagingen en maak in wet- en regelgeving ruimte voor dit betrokken burgerschap.
2. Maak vrijwilligerswerk aantrekkelijk voor iedereen en investeer hierbij extra in jongeren. Reserveer geld voor vrijwillige inzet binnen de bestaande nationale budgetten voor zorg, in het bijzonder jeugd- en ouderenzorg, natuur, cultuur, sport, duurzaamheid en veiligheid.
3. Stimuleer met een ondersteunend fiscaal beleid het geefgedrag van burgers en bedrijven ten behoeve van de samenleving. Wij pleiten voor behoud van de giftenaftrek, inclusief de periodieke gift, een alternatief voor het 'geven uit vennootschap' en een vereenvoudiging van het stelsel door het vervangen van de drempelwaarde voor een nominaal bedrag. Dit in navolging van de diverse adviezen van de commissie van deskundigen onder voorzitterschap van Alexander Rinnooy Kan.
4. Maak geen wet- en regelgeving die, bedoeld of onbedoeld, de ruimte van de sector om steun aan de samenleving te kunnen vragen, inperkt. Het benaderen en informeren van het publiek, via kanalen zoals de telefoon, post of het gesprek aan de deur of op straat, over zaken van algemeen belang, draagt bij aan betrokkenheid en actief burgerschap en moet mogelijk blijven.
5. Onze inzet te ondersteunen om door zelfregulering onze sector transparant, veilig en verantwoordelijk te houden en het daarbij passend externe en interne toezicht als uitgangspunt te nemen.
6. Toets bij nieuwe wet- en regelgeving die deze sector raakt vooraf op noodzakelijkheid en proportionaliteit in relatie tot ongewenste regeldruk en de bestaande zelfregulering. Door de complexiteit en stapeling van wet- en regelgeving, vaak generiek van aard, neemt de regeldruk steeds verder toe. Dit ondermijnt het vermogen om goed te kunnen functioneren ten behoeve van de samenleving.
7. Behoud en versterk het maatschappelijke karakter van loterijen, met een substantiële en stabiele bijdrage aan goede doelen, cultuur en sport.

Wij hopen dat het nieuwe kabinet het maatschappelijk initiatief een duidelijke en structurele plek geeft in het regeerakkoord én in de uitvoering daarvan.

Graag gaan wij met u en het toekomstige kabinet in gesprek over deze brief en het bijgevoegde manifest.

Hoogachtend,

Goede Doelen Nederland
Vereniging VrijwilligerswerkNL
Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO)
Vereniging van Fondsen in Nederland – FIN
NOC*NSF
Prisma
Breed Mensenrechten Overleg (BMO)
Samenwerkende Gezondheidsfondsen (SGF)
Goede Doelen Platform
Partos
Partin
Groene11
Kunsten'92
Stichting Intern Toezicht Goede Doelen (ITGD)
Museumvereniging
Dierencoalitie – Samenwerkende Dierenwelzijnsorganisaties Nederland

Samen verzetten we bergen

Geef ons de ruimte

Nederlanders geven om de samenleving, om de wereld en om elkaar. Daarom geven zij tijd, geld en energie aan anderen en aan onze organisaties met dezelfde inzet, zorgen en idealen. Wij hebben de ruimte nodig om ons werk te kunnen doen. Maar deze ruimte staat onder druk. De overheid neemt steeds vaker maatregelen die de ruimte voor maatschappelijke initiatieven beperken. Onze vrijheden zijn niet meer vanzelfsprekend.

Dus daarom vragen wij de politiek heel expliciet: **Geef maatschappelijke initiatieven de ruimte.**

Nederlanders nemen initiatief en zetten zich in voor elkaar en de samenleving. Miljoenen mensen dragen bij om straten, buurten en Nederland gezonder, rechtvaardiger, duurzamer en mooier te maken. Met tijd, energie en geld. Als donateur, lid of vrijwilliger van een (sport) vereniging. Via een goed doel, een fonds, via de kerk, of door deel te nemen aan een loterij die afdraagt aan goede doelen, cultuur of sport. Als deze ruimte er is en wordt beschermd, kunnen we samen hulp blijven bieden waar dat nodig is. Kunnen we in actie komen tegen eenzaamheid en armoede, levens redden door gezondheidsonderzoek, onrecht signaleren en aanpakken, drempels om te sporten wegnemen, natuur en dieren beschermen en kunst en cultuur behouden.

We doen dit niet alleen in Nederland, maar ook daarbuiten. In tijden van crisis ontstaan vele mooie initiatieven om elkaar er doorheen te helpen. Bij natuurrampen en oorlogen wereldwijd laten Nederlanders saamhorigheid zien en geven ze massaal om noodhulp te bieden en ontwikkelingssamenwerking te bevorderen.

Nederland draait op de energie van mensen die niet wachten op de politiek, maar ook zelf problemen oplossen door de handen uit de mouwen te steken. Wij hebben ruimte nodig om dat te kunnen doen. Nu en in de toekomst.

**We verzetten bergen.
Geef ons de ruimte.**

©foto: Mathilde Dusol

22 december 2025

Onze oproep aan de politiek

Erken de meerwaarde van maatschappelijke initiatieven voor de samenleving en neem daarom de volgende punten mee in het regeerakkoord.

Geef ons de ruimte door:

Vrijwilligerswerk aantrekkelijker te maken. Door vrijwilligerswerk voor werknemers en jongeren extra te stimuleren. Zodat nog meer mensen zich inzetten voor de samenleving.

De democratische rechtsstaat te koesteren. Door de belangrijke (grond) rechten en vrijheden in onze democratische rechtsstaat te beschermen, zoals het recht om te verenigen, te demonstreren en te procederen, worden zorgen in de samenleving zichtbaar en houden we elkaar scherp.

Geven te stimuleren. Door de giftenaftrek te versterken en eenvoudiger te maken. Zo worden Nederlanders gestimuleerd zich in te zetten en te geven voor een betere samenleving.

De mogelijkheden om steun te vragen te beschermen. Door de kanalen zoals post, telefoon, het gesprek aan de deur of op straat voor goede doelen open te houden. Alleen met steun en hulp van het Nederlandse publiek kunnen we samen maatschappelijke problemen oplossen.

Onze inzet te ondersteunen om door zelfregulering onze sector transparant, veilig en schoon te houden. Door nieuwe wet- en regelgeving te toetsen op onnodig nadelige gevolgen voor ons werk en onze zelfregulering en het daarbij passend externe en interne toezicht als uitgangspunt te nemen.

Regeldruk te verminderen. Bij bestaande en nieuwe wet- en regelgeving, nationaal en Europees, wordt expliciet gekeken naar de effecten van de regeldruk voor het maatschappelijk middenveld.

Het maatschappelijke karakter van het loterijstelsel te behouden en te versterken. Dit maatschappelijke karakter is tweeledig: (1) het biedt een substantiële en stabiele financieringsbron voor goede doelen, cultuur en sport, (2) het waarborgt een veilig en verantwoord stelsel. Loterijen worden daarbij op een integere, transparante en maatschappelijk verantwoorde wijze aangeboden.

Brede steun voor manifest

Dit manifest wordt ondersteund door koepelorganisaties die staan voor Nederlanders die zich inzetten om maatschappelijke kwesties aan te pakken.

202600202

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG
AANGETEKEND

AMSTERDAM, 13 januari 2026

De film- en audiovisuele sector als hefboom voor cultuur, economie en maatschappelijke weerbaarheid

Geachte mevrouw Letschert,

Bijgaand sturen wij u graag de gezamenlijke oproep van een brede vertegenwoordiging van de **film- en audiovisuele sector** met twee urgente prioriteiten voor het regeerakkoord voor de toekomstbestendigheid van onze sector. Deze bieden een kans om gedeelde ambities waar te maken én om te voorkomen dat Nederland terrein verliest. Onze voorstellen zijn haalbaar en uitvoerbaar en passen binnen de financiële en strategische opgaven waarvoor Nederland staat.

1. **Zorg voor een gelijk speelveld met omringende landen en voorkom het weglekken van productieactiviteit, talent en investeringen.** Verbreed de financieringsmix door prioriteit te geven aan een aanvullende (fiscaal-)economische regeling, naar het bewezen effectieve voorbeeld van de Belgische Tax Shelter en de Ierse Tax Credit. Activeer regionale fondsen en stimuleringsregelingen naast landelijke financieringsmogelijkheden door matching en samenwerking met andere overheden. Borg jaarlijkse indexering van publieke financiering.
2. **Zorg voor een vitaal en wendbaar publiek omroepbestel en betrek onafhankelijke Nederlandse producenten en hun medemakers structureel bij de verdere uitwerking van de hervorming.** Borg cultuurprogramma's, fictie en documentaires duurzaam binnen de publieke mediaopdracht. Versterk publiek-private samenwerking door heldere toepassing van kaders en het wegnemen van (ervaren) belemmeringen zoals bij het dienstbaarheidsverbod.

Wij nodigen de formerende partijen uit deze punten te verankeren in het regeerakkoord en gaan graag constructief met hen in gesprek over de verdere uitwerking en uitvoering.

Met vriendelijke groet, namens de ondertekenende organisaties,

Nederlandse Audiovisuele Producenten Alliantie (NAPA)
Nederlandse Content Producenten (NCP)
Brancheorganisatie van filmdistributeurs (NVPI Film)
Netwerk Scenarioschrijvers
Dutch Directors Guild (DDG)
Belangenvereniging voor acteurs (ACT)
Dutch Academy For Film (DAFF)
Audiovisuele Federatie Nederland (AFN)
Branchevereniging Facilitaire bedrijven Filmindustrie (BFF)
Netherlands Post Production Alliance (NPA)
Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)

Anna Pedroli, directeur

Nederlandse Audiovisuele Producenten Alliantie
Korte Zoutkeetsgracht 6, 1013 MC AMSTERDAM
anna@producentenalliantie.nl | +31 (0) 6 19 200 483

Aan: De formerende partijen D66, CDA en VVD
Betreft: Inbreng voor het regeerakkoord

AMSTERDAM, 13 januari 2026

De film- en audiovisuele sector als hefboom voor cultuur, economie en maatschappelijke weerbaarheid

Geachte heer Jetten,
Geachte heer Bontenbal,
Geachte mevrouw Yeşilgöz-Zegerius,

Met belangstelling hebben wij kennisgenomen van uw voornemen om een minderheidskabinet te vormen. In aansluiting op [onze brief aan de Tweede Kamer](#) en de [oproep van de Taskforce Culturele en Creatieve Sector](#), die wij van harte onderschrijven, werken wij in deze brief twee punten uit die cruciaal zijn voor de toekomstbestendigheid van de onafhankelijke film- en audiovisuele sector in Nederland. Deze bieden een kans om gedeelde ambities waar te maken én om te voorkomen dat Nederland terrein verliest. Onze voorstellen zijn haalbaar en uitvoerbaar en passen binnen de financiële en strategische opgaven waarvoor ons land staat. Wij nodigen u uit deze punten op te nemen in het regeerakkoord.

Ons werk verbindt, vermaakt, informeert, agendeert en inspireert en bereikt een groot publiek in binnen- en buitenland. Met gedeelde verhalen en verbeeldingskracht versterkt de sector de Nederlandse taal, cultuur en identiteit. Daarmee levert zij – juist in een wereld die onder hoogspanning staat – een onmisbare bijdrage aan sociale cohesie en maatschappelijke weerbaarheid. Om de creatieve, maatschappelijke en economische kracht van onze sector ten volle te benutten en duurzaam te versterken, zijn nu gerichte keuzes nodig.

- 1. Zorg voor een gelijk speelveld met omliggende landen en voorkom het weglekken van productieactiviteit, talent en investeringen.** Verbreed de financieringsmix door prioriteit te geven aan een aanvullende (fiscaal-) economische regeling, naar het bewezen effectieve voorbeeld van de Belgische Tax Shelter en de Ierse Tax Credit. Activeer regionale fondsen en stimuleringsregelingen naast landelijke financieringsmogelijkheden door matching en samenwerking met andere overheden. Borg jaarlijkse indexering van publieke financiering.
- 2. Zorg voor een vitaal en wendbaar publiek omroepbestel en betrek Nederlandse producenten en hun medemakers structureel bij de verdere uitwerking van de hervorming.** Borg cultuurprogramma's, fictie en documentaires duurzaam binnen de publieke mediaopdracht. Versterk publiek-private samenwerking door heldere toepassing van kaders en het wegnemen van (ervaren) belemmeringen zoals bij het dienstbaarheidsverbod.

Ad 1. Een gelijk speelveld met omliggende landen is een randvoorwaarde voor het behoud van productieactiviteit, creatieve ondernemers, talent en investeringen in Nederland. In vergelijking met andere landen kent Nederland een beperkt fondsenlandschapⁱ voor film- en AV-producties en nauwelijks instrumenten om privaat kapitaal te mobiliseren. Terwijl de kosten oplopen door inflatie, hogere eisen aan *production value*, de implementatie van fair-pay-afsprakenⁱⁱ en toenemende internationale concurrentie, blijven producties structureel ondergefinancierd. Daardoor verplaatsen productieactiviteit en talent zich steeds vaker naar landen met aantrekkelijkere voorwaarden voor creatieve ondernemers en laten ook internationale producties Nederland links liggen.ⁱⁱⁱ Dit raakt niet alleen makers en producenten, maar werkt door in de hele keten: minder werk voor crew, minder opdrachten voor facilitaire en postproductiebedrijven, minder investeringsruimte voor innovatie en minder continuïteit binnen het hele ecosysteem.

Zonder gerichte versterking dreigt Nederland structureel terrein te verliezen in maatschappelijke en culturele zeggingskracht, strategisch verdienvermogen en weerbaarheid tegenover de invloed van Big Tech. Juist een pluriform Nederlands productielandschap vormt een democratische en culturele verdedigingslinie tegen de toenemende invloed van mondiale platforms.

Internationale voorbeelden tonen aan dat aanvullende fiscale instrumenten effectief zijn in het aantrekken van investeringen en het versterken van productieactiviteit, zowel voor internationale als lokale producties. Zij sluiten goed aan bij het projectmatige karakter van de sector, waarin iedere productie een uniek scenario, budget en financieringsstructuur kent, met een wisselende samenstelling van creatieve, technische en productionele expertise en een specifieke looptijd. Onderzoek naar de Belgische Tax Shelter en de Ierse Tax Credit laat zien dat elke geïnvesteerde euro zich ruim vier keer terugverdient.^{iv} Deze regelingen versterken de sector als geheel: zij bevorderen continuïteit en stimuleren innovatie en investeringen in faciliteiten, technologie en menselijk kapitaal. Volgens het [jaarrapport over 2024](#) van de Belgische Tax Shelter in de Vlaamse Gemeenschap maakt € 88 miljoen aan geraamde investeringen in kwalificerende audiovisuele werken een potentieel productievolume van € 504,6 miljoen mede mogelijk – bijna het dubbele van het [Nederlandse productievolume](#) van vergelijkbare producties in datzelfde jaar (€ 259,6 miljoen).^v Dit onderstreept zowel de kans als de urgentie om in Nederland de financieringsmix te verbreden en strategisch te versterken.^{vi}

Ad 2. Onafhankelijke producties – gedragen door producenten, makers en betrokken bedrijven – vormen een kernpijler van het publieke omroepbestel. Van culturele producties zoals speelfilm, drama, documentaire, animatie en innovatieve mediaproducties tot satire, spelshows en realityseries: met minder dan een derde van het programmabudget realiseren zij 67% van het lineaire bereik en 87% van de streamstarts op NPO Start (exclusief NOS).^{vii} Daarmee leveren zij een substantiële en doelmatige bijdrage aan een toegankelijk, pluriform en kwalitatief hoogstaand aanbod van informatie, cultuur en educatie voor een breed en divers publiek.

Daarom is het zorgelijk dat budgettaire keuzes en plannen voor hervorming van het publieke omroepbestel momenteel grotendeels tot stand komen zonder inbreng van (vertegenwoordigers van) de Nederlandse productiesector. Te meer daar de ontwikkeling en realisering van producties vaak een lange tijd vergen en gepaard gaan met forse risico's en investeringen in tijd en geld. Alleen met tijdige en volwaardige betrokkenheid in de besluitvorming, transparantie en stabiele randvoorwaarden kan de Nederlandse productiesector haar bijdrage aan een toekomstbestendig, pluriform en innovatief publiek omroepbestel blijvend leveren.

Samen werk maken van beleid en uitvoering

De film- en audiovisuele sector vervult een sleutelrol in het Nederlandse cultuur- en medialandschap én in de bredere economie. Zij verbindt culturele betekenis en verbeeldingskracht met publieksbereik, innovatie, werkgelegenheid en maatschappelijke weerbaarheid. In een tijd van toenemende onzekerheid, snelle technologische ontwikkelingen, waaronder generatieve AI, en internationale concurrentie is een sterke Nederlandse film- en audiovisuele sector geen vanzelfsprekendheid, maar het resultaat van bewuste beleidskeuzes.

De opgaven zijn helder, de oplossingen liggen op tafel en de sector is bereid verantwoordelijkheid te nemen. Wij nodigen u uit deze te verankeren in het regeerakkoord; wij werken graag constructief met u, de Tweede Kamer en de betrokken departementen samen aan de voortvarende uitwerking en uitvoering.

Wij gaan hierover graag met u in gesprek.

Met vriendelijke groet,

Nederlandse Audiovisuele Producenten Alliantie (NAPA), Nederlandse Content Producenten (NCP), Brancheorganisatie van film distributeurs (NVPI Film), Netwerk Scenarioschrijvers, Dutch Directors Guild (DDG), Belangenvereniging voor acteurs (ACT), Dutch Academy For Film (DAFF), Audiovisuele Federatie Nederland (AFN), Branchevereniging Facilitaire bedrijven Filmindustrie (BFF), Netherlands Post Production Alliance (NPA), Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF)

ⁱ De Netherlands Film Production Incentive, is van grote waarde, maar beperkt van omvang en de afgelopen jaren niet meegegroeid met de kosten en internationale concurrentie. Zie: Technopolis i.o.v. Nederlands Filmfonds, [Evaluatie film production incentive 2014-2024](#), sept. 2025.

ⁱⁱ PPMC Economisch Advies i.o.v. Kunsten '92, ['Meerkosten Fair Pay in de film- en audiovisuele sector'](#), 11 apr. 2025, en, Universiteit Utrecht i.o.v. Vrouwen in Beeld en DAFF, ['Loonkloof in beeld, een verkennend onderzoek naar een genderkloof'](#), mrt. 2025.

ⁱⁱⁱ Nederlands Filmfonds, ['Film Facts & Figures of the Netherlands'](#), 28 aug. 2025: Tabel 1.5 van laat zien dat het aandeel toeneemt van het productiebudget van Nederlandse speelfilms en series dat in het buitenland wordt besteed.

^{iv} Zie: ['Verslag Filmpolitieke Bijeenkomst'](#) (incl. presentatie van het Ierse financieringsinstrumentarium) tijdens het Nederlands Film Festival, 28 sept. 2025; Deloitte i.o.v. UPFF+ ['Étude du tissu économique de la production audiovisuelle belge francophone de stock'](#), okt. 2024; de actuele evaluatie van het Departement Cultuur, Jeugd en Media: ['Jaarrapport Taxshelter 2024'](#) mei 2025.

^v Het productievolume in '24 omvat alle uitgebrachte bioscoopfilms en mede door het Filmfonds gefinancierde AV-producties, inclusief high-end series.

^{vi} Zie o.m.: Minister Bruins, [Kamerbrief over agenda audiovisueel aanbod'](#), 7 nov. 2024; Triodos Bank, ['Vooruitgang door verbeeldingskracht'](#), 6 jan. 2026; Raad voor Cultuur, ['Ieder zijn aandeel'](#), 14 nov. 2025; Werkgroep Sectorplan, [Eindrapportage 'Versterking positie culturele audiovisuele productie'](#), jun. 2022; Staatssecretaris Uslu, [Kamerbrief 'Kracht door samenwerking: aanpak voor een sterk en zichtbaar Nederlands cultureel audiovisueel aanbod'](#), 18 jul. 2022; Nederlands Filmfonds, [Beleidsplan 2025-2028](#), 1 feb. 2024.

^{vii} NPO, [Terugblik 2024](#), mei 2025.

14-01-2026

R BRIEF AANGETEKEND NL

NL Frankering betaald €12,3

45 gr.

D

PostNL

218673

13-01-2026 16:23

NL

3SRPKS518060517

2500EA 20018

Afzender: NAPA, Korte Zoutkeetsgracht 6, 1013 MC AMSTERDAM

Tweede Kamer der Staten-Generaal
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

AANGETEKEND

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Nederlandse Audiovisuele Producenten Alliantie en 10 andere organisaties
T.a.v. mevrouw A. Pedrolì
Korte Zoutkeetsgracht 6
1013 MC AMSTERDAM

Kenmerk: 202600283

Den Haag, 15 januari 2026

Geachte mevrouw Pedrolì,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsvoornatie
T.a.v. mevrouw prof.dr. R.M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Betreft: verlaging marge-BTW op antiek, kunst- en verzamelvoorwerpen

Amsterdam, 12 januari 2026

Geachte mevrouw Letschert,

Al enige tijd zijn de besprekingen aan de gang voor de vorming van een nieuw kabinet. In dat kader vraagt de brede kunstmarkt in Nederland nogmaals uw aandacht voor de verhoging van de btw op voorwerpen van kunst en antiek die op 1 januari 2025 is ingegaan, als gevolg van de wijziging van de margeregeling.

Wellicht ten overvloede: deze btw staat volstrekt los van de discussie van afgelopen jaar over de verhoging van de btw op kunst en cultuur.

Tot de btw-verhoging is besloten middels een wijziging van de Wet op de omzetbelasting 1968, in verband met een aanpassing van de aanvullende regeling voor antiek, kunst- en verzamelvoorwerpen. Nederland was daartoe genoodzaakt vanwege de Tariefriichtlijn 2022/542 van de EU. Deze verplichtte lidstaten om vanaf 1 januari 2025 de speciale margeregeling, die voor de kunstmarktsector al 30 jaar van toepassing is, gedeeltelijk af te schaffen. Voor de kunstmarkt in Nederland heeft deze aanpassing bijzonder ernstige, negatieve gevolgen.

ADVIES OP HET GEBIED VAN
KUNST, CULTUUR EN RECHT

Concreet betekent de verhoging dat als een handelaar een kunstwerk inkoopt, hij in de meeste gevallen bij wederverkoop het huidige margestelsel niet meer mag toepassen. Bij het margestelsel betaalde hij alleen 21% btw over het verschil tussen de inkoop- en de verkoopprijs.

Voor enkele rekenvoorbeelden verwijzen we naar de bijlage in deze brief.

In het kort komt het erop neer dat:

1. De totale btw-druk stijgt drastisch, met een paar honderd procent.
2. Kunstwerken worden tenminste 15 procent duurder.

Aantasting concurrentiepositie

De kunstmarkt wordt gekenmerkt door haar internationale, grensoverschrijdende karakter. Dit betekent dat 'de markt' altijd daar plaats vindt, daar waar de omstandigheden het gunstigst zijn. Kopers in Nederland kopen nu bij voorkeur kunstwerken in het buitenland of via andere buitenlandse actoren in de markt.

Met betrekking tot het lage btw-tarief speelt hier overigens ook nog dat Nederland op dit moment al niet sterk is gepositioneerd, omdat ons lage tarief flink hoger is dan in andere landen. Zo verliest ons land van een belangrijke concurrent als Frankrijk, waar het lage btw-tarief 5,5% bedraagt. Transacties kosten in Frankrijk daardoor bijna 25% minder btw dan in Nederland.

De Nederlandse btw-verhoging maakt dit alleen maar erger. Dat betekent dat Nederland nog minder een aantrekkelijk land zal zijn voor het aan- en verkopen van kunstvoorwerpen. Klanten wijken sneller uit naar andere landen in de EU, dan wel buiten de EU, aangezien daar niet een hoog btw-tarief is verschuldigd op de koop en verkoop van kunst. Nederlands als vestigingsland voor de kunstmarkt is hierdoor stevig onder druk komen te staan.

Positie kunstbeurzen bedreigd

Wij zijn buitengewoon bezorgd dat de grote kunstbeurzen worden bedreigd in hun voortbestaan in ons land. We hebben het dan over TEFAF Maastricht en PAN Amsterdam, beurzen die wereldwijde bekendheid hebben. Andere locaties buiten Nederland zijn door de btw-verhoging alleen maar aantrekkelijker.

Buitenlandse handelaren worden ontmoedigd om deel te nemen aan een Nederlandse beurs. En voor Nederlandse handelaren wordt het steeds aantrekkelijker om werken in het buitenland te verkopen, bijvoorbeeld via de beurzen aldaar.

Positie veilinghuizen bedreigd

Hetzelfde geldt voor de veilinghuizen. Als men de keuze heeft om een object in Nederland of daarbuiten te laten veilen, dan is dat buitenlandse alternatief al heel snel veel voordeliger.

Positie kunsthandelaren bedreigd

Een aspect dat hierbij ook een rol speelt is de beeldvorming. Er wordt vaak gedacht dat de kunstmarkt een buitengewoon florierende sector is, waarin veel geld omgaat en waar veel wordt verdiend. Ten dele wordt deze beeldvorming veroorzaakt door incidentele verkopen die het nieuws halen. Dit zijn echter voorbeelden die volstrekt niet representatief zijn voor de gehele sector. Illustratief is dat het aantal handelaren in kunst en antiek de afgelopen jaren drastisch is afgenomen. Men weet het hoofd niet boven water te houden, als gevolg van een opstapeling van maatregelen.

De inkoop is daardoor voor Nederlandse handelaren steeds moeilijker geworden. Door het gebrek aan een gelijk speelveld kunnen hun buitenlandse collega's makkelijker inkopen.

De marges zijn te klein geworden en dat wordt met de btw-verhoging alleen maar erger. Als een bepaald object internationaal gezien € 500 waard is, dan kan een handelaar in Nederland dat voorwerp niet voor € 600 aanbieden.

Het loont dan, ook voor een Nederlandse koper, de moeite om het bijvoorbeeld in Frankrijk te kopen voor € 500. Bij kostbaarder kunstvoorwerpen, van bijvoorbeeld € 5.000 of hoger, worden die verschillen nog veel groter en is verlegging van de aankoop van vergelijkbare kunstobjecten naar het buitenland nog aantrekkelijker. Aangezien die markt, mede dankzij internet, zeer transparant en internationaal is, zien we dergelijke verschuivingen ook nu al plaatsvinden.

Positie particuliere en institutionele verzamelaars bedreigd

Ook in groter verband heeft de btw-verhoging negatieve effecten. Van maatschappelijk belang is dat kunst die onder de margeregeling valt, zo'n tien procent duurder zal worden, hetgeen voor de museumwereld en dus voor de maatschappij slecht nieuws is. Voor musea wordt het immers nóg lastiger om kunstaankopen te financieren.

Hiermee is overigens ook vaak belastinggeld gemoeid, waardoor de btw-verhoging ten dele een vestzak-broekzak effect heeft ten nadele van de kunstsector. Museumdirecteuren hebben inmiddels hun grote zorgen hierover tegen ons uitgesproken.

Particuliere verzamelaars zijn eveneens de dupe van de btw-verhoging. Op langere termijn gaat dit tevens gevolgen hebben voor de musea in Nederland. Als verzamelen wordt ontmoedigd, zal er minder worden verzameld en zullen verzamelaars ook minder genegen zijn kunst na te laten aan musea. Dit is een sentiment dat nu al merkbaar is vanwege andere maatregelen.

Indirecte gevolgen

De btw-verhoging raakt weliswaar heel direct de marktpartijen, maar de gevolgen voor de kunstmarkt zijn nog veel groter. Denk aan duizenden banen van toeleveranciers en betrokkenen, zoals restauratoren, verzekeraars, vervoerders, opslagfirma's, kunsthistorici en musea. Internationale impactstudies, zoals bijvoorbeeld uitgevoerd in België, tonen aan dat de btw-verhoging zeer kwalijke gevolgen zal hebben voor de Nederlandse brede kunstmarkt.

De gevolgen van de btw-verhoging samengevat

- Kunst en antiek worden duurder.
- Musea en verzamelaars worden benadeeld.
- De toch al kwetsbare concurrentiepositie van Nederland op het gebied van de kunsthandel wordt fors aangetast.
- De grote beurzen komen in zwaar weer.

- De kunsthandel gaat voor een deel verdwijnen en degenen die het hoofd wél boven water kunnen houden zullen hun firma's naar het buitenland verplaatsen.
- De belastinginkomsten zullen naar verwachting afnemen.

Een oplossing

In eerdere correspondentie met vorige staatssecretarissen van Financiën hebben we erop gewezen dat een relatief eenvoudige wijziging van de Nederlandse wetgeving de bovengenoemde zorgen kan wegnemen.

Op dit moment staat de Nederlandse wetgeving uitsluitend toe dat verkopen van kunstwerken onder het verlaagde btw-tarief van 9% vallen, wanneer ze worden gekocht van de kunstenaar zelf of de rechtsoptolvolger of worden gekocht van een belastingplichtige niet zijnde een professionele wederverkoper (zie tabel I, post 29a Wet op de omzetbelasting 1968). Dit is in lijn met de huidige Europese wetgeving. De Europese wetgeving staat de lidstaten sinds dit jaar echter ook toe om het btw-tarief van 9% toe te passen op alle verkopen van kunstwerken (behalve voor verkopen onder de margeregeling) ongeacht de status van de verkoper (zie artikel 3(1) van de wijzigingsrichtlijn gelezen in samenhang met punt 26 van de bijlage). Als de Nederlandse regering ervoor zou kiezen om gebruik te maken van deze ruimere toepassing van het verlaagde btw-tarief en een btw-tarief van 9% zou toestaan voor alle verkopen van kunstwerken, zou dit kunsthandels en veilinghuizen ontlasten van het heffen van 21% btw op de volledige verkoopprijs van verkochte kunstwerken.

Gelijk speelveld

Het voordeel van het implementeren van de hiervoor toegelichte uitbreiding van toepassing van het verlaagde btw-tarief zou zijn dat het heffen van 9% btw in plaats van 21% btw, zoals de EU-wetgeving vanaf 2025 toelaat, de Nederlandse markt concurrerend en aantrekkelijk houdt in internationaal verband. Het zou de beoogde doelen van de wetgeving bereiken en tegelijkertijd de belangen van kunstliefhebbers, de industrie en de wetgever in gelijke mate dienen.

Als gezegd hebben de belangrijkste kunstmarkten binnen de EU – België, Duitsland, Frankrijk en Italië – al besloten deze maatregel te nemen door het verlaagde tarief te gaan toepassen. Ook andere lidstaten onderzoeken op dit moment ook de mogelijkheden en overwegen eveneens om tariefmaatregelen te nemen.

Kostenneutraal

Belangrijk om te benadrukken is dat de maatregel om meerdere redenen niet zal leiden tot materiële extra kosten voor de Nederlandse schatkist.

Op dit moment is immers alleen de verkoopmarge btw-plichtig vanwege toepassing van de margeregeling, zodat op het grootste deel van de verkoopprijs ook nu al 9% btw drukt.

Bovendien hebben we aantal jaren geleden de concrete effecten gezien van de wijziging van btw-tarieven, toen de btw op de import van kunst en antiek van buiten de EU tijdelijk werd verhoogd van 6% naar 19%. Het gevolg was dat kunst en antiek vrijwel niet meer via Nederland in de EU werd ingevoerd maar via Lidstaten om ons heen, waar het tarief lager was. De impact van de verhoging was zo groot, dat ondanks het feit dat het btw-tarief steeg, de inkomsten voor de schatkist daalden. Het vorige – nu demissionaire – kabinet heeft een inschatting gemaakt de aanpassing van deze btw gaat leiden tot € 5 miljoen extra inkomsten. Wij verwachten op basis van de genoemde ervaring, dat de maatregel juist gaat leiden tot dalende inkomsten.

Gewijzigde omstandigheden

De toenmalige staatssecretaris van Financiën heeft op 1 mei 2024, in reactie op onze brief, aangegeven dat 'gewijzigde omstandigheden reden kunnen zijn om maatregelen te heroverwegen, met aandacht voor uitvoerbaarheid, doelmatigheid en doeltreffendheid.' Op het moment van schrijven was het toenmalige kabinet echter demissionair en wilde het de besluitvorming hierover laten aan het opvolgend kabinet.

Wij zijn ervan overtuigd dat het gegeven dat België, Duitsland, Frankrijk en Italië hebben besloten het verlaagde btw-tarief te gaan toepassen een drastische, gewijzigde omstandigheid is, die reden geeft tot heroverweging. Ook leidt het geen

twijfel dat de eenvoudige oplossing die we aanreiken uitvoerbaar, doelmatig en doeltreffend is.

Nogmaals: dit gaat niet om een verzoek tot het toepassen van het lage btw-tarief om de kunsten te stimuleren. Het betreft hier enkel en alleen het deels opheffen van een grote concurrentieongelijkheid. Niets voor niets heeft *NRC Handelsblad* in juni 2024 in een groot artikel aandacht besteed aan dit onderwerp onder de kop 'De ándere belasting op kunst'.

Naar onze mening zijn de gevolgen groot en wordt dit nu niet voldoende onderkend. We zijn een land dat bovenmatig presteert op het gebied van cultuur en kunst mede door de positie van onze kunstmarkt en willen haar graag behouden.

Wij zouden graag met u over onze zorgen in gesprek gaan. En indien u meer informatie en inzicht wil krijgen, , dan zijn wij vanzelfsprekend graag bereid u die te verstrekken. Wij vragen u dan contact op te nemen met Dr.mr. Antoon Ott (info@artilaw.nl of 06-28567654), die ons op dit dossier vertegenwoordigt.

Met vriendelijke groet namens de professionele kunstmarkt in Nederland:

Christie's Amsterdam

Federatie van Taxateurs, Makelaars en Veilinghouders in roerende zaken

Koninklijke Vereeniging van Handelaren in Oude Kunst in Nederland

PAN Amsterdam

Sotheby's Amsterdam

TEFAF Maastricht

BIJLAGE REKENVOORBEELDEN

Eén van de fundamentele elementen van het businessmodel in de kunstmarkt is het toepassen van de zogenoemde margeregeling. Dit houdt in dat de btw die de markt afdraagt, wordt berekend op basis van het verschil tussen de aankoopprijs en de verkoopprijs.

Marktpartijen mogen van deze margeregeling gebruik maken bij het verkopen van buiten de EU geïmporteerde kunstvoorwerpen, voorwerpen die geleverd worden door kunstenaars of verkocht worden door kunsthandelaren of veilinghuizen in Nederland.

Onderstaande voorbeelden hebben allemaal betrekking op de verkoop van kunstvoorwerpen die vallen onder deze categorieën. De bedragen zijn afgerond naar hele euro's.

Rekenvoorbeeld transactie via antiquair of kunsthandelaar.

Bij aankoop/import van kunst tegen het lage btw-tarief (9%) met een aankoopprijs van € 1.090 (inclusief 9% btw) met een verkoopprijs van € 1.500 (inclusief btw).

Vóór 2025 in Nederland		Vanaf 2025 in Nederland	
Inkoop (incl. 9% btw)	1.090	Inkoop (incl. aftrekbare 9% btw)	1.090
Verkoop (incl. btw)	1.500	Verkoop (incl. btw)	1.500
21% BTW over de marge (= $21/121 \times 410$)	71	21% BTW over de verkoopprijs (= $21/121 \times 1.500$)	260
Winst	339	Winst	240

De winst neemt met circa 30% af.

Indien de handelaar in 2025 dezelfde winst wil maken als voorheen, moet hij zijn verkoopprijzen met bijna tien procent te verhogen.

Rekenvoorbeeld voor veilinghuizen in Nederland nu en vanaf 2025.

Vóór 2025 in Nederland		Vanaf 2025 in Nederland	
Hamergeld	1.000	Hamergeld	1.000
Opgeld 26%	260	Opgeld 26%	260
21% BTW over het opgeld	55	21% BTW over de	
Verkoopprijs	1.315	hamerprijs + het opgeld	265
		Verkoopprijs	1.525

Het kunstwerk wordt ruim 15% duurder.

Vergelijking effect voor veilinghuizen Nederland – Frankrijk vanaf 2025.

Vanaf 2025 in Nederland		Vanaf 2025 in Frankrijk	
Hamergeld	1.000	Hamergeld	1.000
Opgeld 26%	260	Opgeld 26%	260
21% BTW over de		5,5% BTW over de	
hamerprijs + het opgeld	265	hamerprijs + het opgeld	66
Verkoopprijs	1.525	Verkoopprijs	1.329

Als dit object in Nederland wordt geveild in plaats van in Frankrijk is de btw-druk dus fors hoger.

De verkoopprijs is zo'n 15% hoger.

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Artilaw
T.a.v. de heer /mevrouw
Prinsengracht 855
1017 KB Amsterdam

Kenmerk: 202600285

Den Haag, 15 januari 2026

Geachte heer/mevrouw,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

202600286

JEUGDBELEID EN DE NATIONALE JEUGDSTRATEGIE

14 januari 2026

Situatieschets jongeren

- **Geluksniveau Nederlandse jongeren dalend**, nu onder Europees gemiddelde.
- **Opeenstapeling van problemen:**
 - Bestaanszekerheid in gevaar: moeite met rondkomen, beperkte vermogensopbouw.
 - Verslechterde mentale gezondheid: toename stress, psychische problematiek, suïcides.
 - Gebrek aan toekomstperspectief: door woningcrisis, ook door klimaat en oorlog.

Situatieschets jongeren

- **Hoge maatschappelijke kosten:** o.a. stijgend gebruik jeugdzorg en ggz, schooluitval, stagnerende daling jeugdcriminaliteit.
- **Vertrouwen van jongeren in de politiek** op een dieptepunt.

Daarom: een Nationale Jeugdstrategie

- Overkoepelende strategie om de problemen van jongeren in samenhang aan te pakken, met structurele betrokkenheid van jongeren.
- Veel andere landen gingen ons al succesvol voor.

Politieke tijdlijn

- **2021:** Advies SER Jongerenplatform (Veelbelovend): beleidsproblemen stapelen zich op bij jongeren en vormen giftige cocktail. Niet individueel op te lossen, dus integraal aanpakken via Nationale Jeugdstrategie (NJS).
- **2023:** Unanieme motie Tweede Kamer voor ontwikkeling NJS, toezegging kabinet.
- **2024:** Start ontwikkeling door NJR en Rijksoverheid.
- **2025:** Unanieme motie-Stoffer voor integraal jeugdbeleid, n.a.v. Deskundigencommissie Hervormingagenda Jeugd.
- **4 september 2025:** Publicatie ontwerpdocument NJS.

Politiek en maatschappelijk draagvlak

- **2 unaniem aangenomen moties** door 2 verschillende Tweede Kamers.
- **Samengewerkt met 2 kabinetten** aan de totstandkoming.
- **Opgenomen in veel verkiezingsprogramma's**, waaronder die van CDA en D66.
- **Advies Deskundigencommissie Van Ark** voor Rijksbreed, interbestuurlijk programmateam Jeugd, aangevoerd door een boegbeeld voor het jeugdveld.
- **Brede steun van maatschappelijk middenveld** (SER, SCP, NJi, VNG, Jeugdzorg Nederland, MBO Raad, VO Raad).

Jongeren en de regiegroep

- Met **12.000 deelnemers** grootste jongerenparticipatietraject, incl. focus op verschillende perspectieven en meningen.
- **Regiegroep van 100 jongeren** met vorm burgerberaad: o.a. representatief op provinciale spreiding, opleidingsrichting.
- Samengewerkt met **10 ministeries en kennisinstututen**
- **Gesproken** met jongeren uit alle provincies, Caribisch Nederland en zelfs in een jeugdgevangenis. Als je mee wilde praten, kon je meepraten.

Resultaat: ontwerp Nationale Jeugdstrategie

- **9 thema's:** mentale & fysieke gezondheid, onderwijs, wonen & leefomgeving, online wereld, werk & welvaart, klimaat & milieu, kunst & cultuur, vervoer, politiek & veiligheid
- **Per thema:** vereisten, beleidsdoelen en eerste ideeën voor acties
- **3 randvoorwaarden:** jongerenparticipatie, diversiteit, inclusie & gelijkheid, integrale aanpak

Wat is er nu nodig?

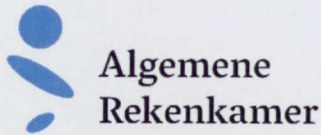
Duidelijkheid over implementatie Nationale Jeugdstrategie in regeerakkoord:

- Minister voor Jeugd in volgende kabinet
- Interbestuurlijk en Rijksbreed programmateam
- Structurele, betekenisvolle jongerenparticipatie

Tekstvoorstel regeerakkoord

“Er komt een minister voor Jeugd die overkoepelende verantwoordelijkheid krijgt over het integrale jeugdbeleid, met zeggingskracht en eigen middelen. Deze minister werkt ook samen met jongerenorganisaties, gemeenten en maatschappelijke partners aan de ontwikkeling en uitvoering van de Nationale Jeugdstrategie.”

Naar een realistische overheid

Een gezamenlijke notitie van de president van de Algemene Rekenkamer, de Nationale ombudsman en de vice-president van de Raad van State

Inleiding

De president van de Algemene Rekenkamer, de Nationale ombudsman en de vice-president van de Raad van State kondigden in 2024 aan hun inzichten over het functioneren van de rechtsstaat vaker te zullen bundelen.¹

Een van de belangrijkste rode draden die wij in onze praktijk zien is dat de overheid steeds vaker beloftes doet die zij niet waar kan maken en daarbij de noodzakelijke – en soms pijnlijke – keuzes voor zich uitschuift. Bij deze beloftes worden vaak feiten en inzichten die de haalbaarheid van die beloftes bevragen genegeerd. Hierdoor raken burgers in de knel en loopt Nederland steeds verder vast. Op termijn zijn daardoor vaak juist ingrijpendere maatregelen of zelfs hersteloperaties nodig en komt de geloofwaardigheid van de overheid onder druk te staan.

Op 1 december j.l. organiseerden wij het symposium 'Naar een realistische overheid'. Tijdens dit symposium gingen wij met een divers gezelschap aan vertegenwoordigers vanuit de uitvoering, wetenschap, bestuur en maatschappelijk middenveld in gesprek over hoe we tot een realistische overheid kunnen komen.

In deze gezamenlijke notitie werken wij de problematiek van een onrealistische overheid verder uit aan de hand van een aantal voorbeelden, namelijk het asielbeleid, de hersteloperatie toeslagen, het beleid rond stikstof en natuurherstel, en de belofde verbetering van de overheidsdienstverlening. Mede gevoed door de, breed gedragen, inzichten uit het symposium sluiten wij af met een aantal denkrichtingen om uit deze dynamiek te komen richting een *realistische overheid*.

De kosten van gebroken beloftes

Steeds vaker worden plannen aangekondigd waarbij van tevoren al duidelijk is dat zij niet waargemaakt kunnen worden, omdat de mensen en/of middelen ontbreken, de uitvoering onvoldoende is betrokken of omdat de plannen tegen de grenzen uit wetten

¹ Algemene Rekenkamer, Nationale ombudsman, Raad van State, [Gespreksnotitie ten behoeve van een bijeenkomst met informateurs en onderhandelaars](#), 28 maart 2024, p. 4.

en verdragen aanlopen. Als de realisatie van die plannen niet lukt, schaadt dat het vertrouwen van burgers in de slagkracht van de overheid en daarmee ook in de overheid zelf. Dat vertrouwen van burgers in de overheid is de grondslag voor de democratische rechtsstaat. Rafelt het een, dan rafelt ook het ander.²

Deze ontwikkeling zagen wij (ook) in 2024 als een rode lijn door onze jaarverslagen lopen. Burgers die contact opnemen met de Nationale ombudsman weten steeds minder vaak wat zij van de overheid kunnen verwachten. Door ingewikkelde wetgeving, maar ook steeds vaker door beloftes die de overheid niet waar kan maken. Zoals het halen van wettelijke termijnen of het verbeteren van het contact tussen de burger en de overheid. De overheid moet er zijn voor de burger, niet voor de bühne, zo stelde de Nationale ombudsman in zijn jaarverslag.³ De Raad van State constateerde dat een overheid die niet slagvaardig is burgers doet afhaken van het democratisch proces.⁴ De Algemene Rekenkamer rapporteerde dat de resultaten vaak achterblijven bij de gewekte verwachtingen. De overheid moet resultaten laten zien en doen wat zij belooft.⁵ Ambitie is goed, maar de burger en de rechtsstaat zijn niet gebaat bij wensdenken of bewust onrealistisch beleid.⁶

Deze ontwikkeling zet niet alleen de relatie tussen de overheid en burger onder druk, maar ook de verhoudingen tussen de instituties van de democratische rechtsstaat en de verhouding tussen de centrale overheid en decentrale overheden. Wanneer een plan niet door kan gaan omdat het strijdig is met het recht, wordt de verantwoordelijkheid soms naar rechters verschoven. Als oplossingen voor problemen vanuit de centrale overheid uitblijven, komen deze problemen regelmatig bij lokale overheden terecht.

Onrealistisch beleid in de praktijk

In de afgelopen jaren zagen wij in onze adviezen, uitspraken, rapportages en onderzoeken meerdere voorbeelden van overheidsvoornemens die om diverse redenen onrealistisch bleken.

Asielbeleid

In het rapport 'De crisis voorbij' trokken de Nationale ombudsman en de Kinderombudsman de conclusie dat de overheid in crisishulpverlening niet voldoet aan haar verplichting om een menswaardige levensstandaard van asielzoekers en kinderen te garanderen. Er was geen privacy en gezinnen werden 'als pakketjes' van locatie naar locatie gesleept. De Nationale ombudsman en Kinderombudsman pleitten voor een vergroting van de capaciteit van de reguliere opvang: 'Dat is goedkoper, effectiever en beter voor het draagvlak'.⁷ Het kabinet Schoof kondigde echter het 'strengste

² Raad van State, *Jaarverslag over 2022: Slagkracht en vertrouwen*.

³ Nationale ombudsman, Kinderombudsman en Veteranenombudsman, *Jaarverslag over 2024: Zet de burger centraal*.

⁴ Raad van State, *Jaarverslag over 2024: De waarde van democratie*, p. 18-19; Raad van State, *Jaarverslag over 2022: Slagkracht en vertrouwen*.

⁵ Algemene Rekenkamer, *Staat van de rijksverantwoording 2024: Doen wat je belooft*.

⁶ Sociaal en Cultureel Planbureau, *Wensdenken helpt burgers niet. Drie valkuilen voor beleid*, 2024.

⁷ Nationale ombudsman en Kinderombudsman, *De crisis voorbij*, 27 juni 2023.

asielbeleid ooit' aan.⁸ Er werd vervolgens een drastische bezuiniging op het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) ingeboekt.⁹ Het jaar daarvoor had de Rekenkamer al geconstateerd dat de uitgaven van het COA in de voorafgaande 23 jaar 21 keer te laag waren begroot.¹⁰ Het COA moet daardoor steeds op- of afschalen en crisishulp nodig blijft. Dit kost meer geld en leidt tot een crisis bij het COA.¹¹ Ook in 2025 bleek er € 900 miljoen extra nodig.¹² 'Kostbare pleisters', aldus het COA.¹³ Dit extra geld was nodig omdat de verwachte afschrikwekkende werking van het asielbeleid, die niet aantoonbaar bestaat,¹⁴ zich niet voltrok en er meer noodopvang nodig bleek.

Een van de maatregelen om het aantal asielaanvragen te beperken was het intensiveren van binnenlandse grenscontroles. In haar rapport hierover wees de Algemene Rekenkamer er echter op dat deze binnengrenscontroles geen instrument zijn voor het verminderen van het aantal mensen dat naar Nederland komt omdat bij een controle direct een asielaanvraag kan worden gedaan en deze in behandeling moet worden genomen.¹⁵

De maatregelen op het terrein van asiel werden onder andere vastgelegd in wetsvoorstellen voor een Asielnoodmaatregelenwet en de Wet invoering tweestatusstelsel. De Afdeling advisering adviseerde deze wetsvoorstellen niet in de voorgestelde vorm in te dienen bij de Tweede Kamer.¹⁶ Zij constateerde dat de voorbereiding onzorgvuldig was, onder meer omdat de betrokken instanties maar één week was gegeven om hun zienswijze te geven en er nog geen (volledige) uitvoeringstoetsen waren verricht. De Nationale ombudsman en Kinderombudsman uitten hun zorgen dat uitvoeringsorganisaties voor onmogelijke opgaves zouden worden gesteld.¹⁷ In het advies op de maatregelen miste de Afdeling ook een verwijzing naar inzichten uit de asielpraktijk of wetenschappelijk onderzoek waaruit blijkt dat de voorgestelde maatregelen zullen bijdragen aan het beperken van de instroom of een efficiëntere asielprocedure, terwijl er wel duidelijke aanwijzingen zijn dat de voorgelegde maatregelen tot een verhoging van de belasting van de asielketen zouden leiden. In dat licht adviseerde de Afdeling de voorgestelde maatregelen opnieuw te bezien, voor iedere

⁸ [Regeerprogramma kabinet Schoof](#).

⁹ Algemene Rekenkamer, [Aandachtspunten bij de ontwerpbegroting 2025 van het Ministerie van Asiel en Migratie](#), p. 4-5.

¹⁰ Algemene Rekenkamer, [Focus op opvangcapaciteit voor asielzoekers](#), 18 januari 2023.

¹¹ Algemene Rekenkamer, [Resultaten verantwoordingsonderzoek 2024 ministerie van Justitie en Veiligheid](#), 2025, p. 18-19.

¹² Voorjaarsnota 2025.

¹³ COA, [Voorjaarsnota: Kabinet blijft kostbare pleisters plakken](#), 28 april 2025.

¹⁴ M.J. Kahmann, A. Hamdi, M.J. Verstappen & M. de Gruijter, [Invloed asielbeleid op migratie naar Nederland. Wetenschappelijke inzichten in migratiedrivers](#), Verwey-Jonker Instituut in opdracht van het WODC 2023.

¹⁵ Algemene Rekenkamer, [Focus op grenscontroles](#), 2025.

¹⁶ Zie de adviezen over de Asielnoodmaatregelenwet, [W03.24.00364/II](#), en de Wet invoering tweestatusstelsel, [W03.24.00362/II](#).

¹⁷ Nationale ombudsman en Kinderombudsman, [Zorgenbrief asielmaatregelen](#), 7 maart 2025. Dit hield mede verband met het aanstaande migratiepact vanuit de EU, dat eveneens ingevoerd zal moeten worden door de IND. De Afdeling advisering wees hier ook op in haar advies.

maatregel dragend te onderbouwen waarom deze effectief en uitvoerbaar is, en anders van de maatregel af te zien.

Hersteloperatie toeslagen

In 2022 vroeg de Nationale ombudsman zich al af: 'Wachten op herstel, hoe lang nog?'¹⁸ en constateerde 'Sommige ouders zullen pas in 2026 'aan de beurt' zijn'. De termijnen in de hersteloperatie werden steeds minder gehaald. In 2025 constateert de Algemene Rekenkamer dat de termijnen nog steeds vrijwel nooit gehaald worden.¹⁹ Inmiddels heeft de commissie Van Dam in haar rapport – met de veelzeggende titel 'Minder beloven, meer doen' – geadviseerd de 'heilige belofte' dat iedereen in 2027 is geholpen, los te laten.²⁰ Het kabinet hield echter vast aan deze belofte.²¹

De Afdeling bestuursrechtspraak gaf in 2023 aan dat de wetgever bewust onrealistische termijnen in de Wet hersteloperatie toeslagen heeft opgenomen. Op het moment van de inwerkingtreding van deze wet was al duidelijk dat de daarin genoemde termijnen niet zouden worden gehaald. De Afdeling bestuursrechtspraak koppelde aan de wetgever terug dat het aan de wetgever is om desgewenst alsnog te voorzien in een wettelijke regeling of een andere voorziening of oplossing.²² De Afdeling advisering benadrukte dat de redelijke termijn die is vastgelegd in artikel 6 EVRM en artikel 17 van de Grondwet verlangen dat de overheid maatregelen neemt om de wachttijd te verkorten.²³ De wetgever verruimde de termijnen uiteindelijk niet en de praktijk veranderde niet. Hierdoor zag de Afdeling bestuursrechtspraak zich genoodzaakt een lagere termijn te stellen.²⁴ De Nationale ombudsman gaf advies over de wijze waarop versnelling vanuit het perspectief van ouders kan worden aangebracht.²⁵

Stikstof en natuurherstel

In 2019 deed de Afdeling bestuursrechtspraak de PAS-uitspraak.²⁶ De programmatische aanpak, op grond waarvan vergunningen waren verleend en meldingen waren geaccepteerd voor nieuwe stikstofveroorzakende activiteiten, was in strijd met het EU-recht. Een gevolg van de uitspraak was dat de zogenoemde PAS-melders alsnog een natuurvergunning nodig hadden. De op grond van de melding begonnen activiteiten waren dus in strijd met het recht. Na deze uitspraak stelde de commissie Remkes in 2020 'Niet alles kan overal'.²⁷ Om echt uit de stikstofproblematiek te komen, waren

¹⁸ Nationale ombudsman, *Wachten op herstel, hoe lang nog*, 2022/122.

¹⁹ Algemene Rekenkamer, *Verantwoordingsonderzoek ministerie van Financiën*, p. 23.

²⁰ Commissie Van Dam, *Minder beloven, meer doen*, 2025.

²¹ *Kabinetsreactie op de commissie Van Dam*.

²² Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, 23 augustus 2023, [ECLI:NL:RVS:2023:3209](#).

²³ Afdeling advisering van de Raad van State, advies wetsvoorstel voor aanpassing van termijnen bij hersteloperatie toeslagen, [W06.24.00053/III](#).

²⁴ Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, 26 maart 2025, [ECLI:NL:RVS:2025:1301](#).

²⁵ De Nationale ombudsman bood samen met Erik Visser en Michiel Scheltema een [notitie met verbetervoorstellen voor de hersteloperatie aan de staatssecretaris en de vaste Kamercommissie voor Financiën van de Tweede Kamer](#) aan.

²⁶ Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, 29 mei 2019, [ECLI:NL:RVS:2019:1603](#) en [ECLI:NL:RVS:2019:1604](#).

²⁷ Eindadvies Adviescollege Stikstofproblematiek, *Niet alles kan overal*, 2020.

keuzes nodig. Een Nationaal Programma Landelijk Gebied en een fonds van € 24,3 miljard werden opgetuigd om tot natuurherstel te komen. Voordat deze plannen tot uitvoering zouden komen, gingen zij weer van tafel. Inmiddels raken de wettelijk vastgestelde reductiedoelstellingen 'ver buiten bereik'²⁸ en wordt opnieuw naar uitkomsten gezocht die moeilijke keuzes moeten afwenden of uitstellen. In dit kader kan de rekenkundige ondergrens genoemd worden. Net als eerder bij de bouwvrijstelling, die door de Afdeling bestuursrechtspraak in strijd werd geacht met Europees recht,²⁹ kwam de Afdeling advisering tot de conclusie dat een dergelijke grens alleen houdbaar is als deze gepaard gaat met een robuust, geloofwaardig en effectief natuurherstelbeleid.³⁰

Zoals de Nationale ombudsman bij de aanbieding van zijn jaarverslag over 2024 aangaf, blijven veel boeren en hun gezinnen intussen sinds 2019 in onzekerheid zitten over de wijzigings- en uitbreidingsmogelijkheden voor hun bedrijf en daarmee de opvolging en toekomst.³¹ Dit geldt in het bijzonder voor PAS-melders. Bij uitspraken van 28 februari 2024³² gaf de Afdeling bestuursrechtspraak aan dat, mits goed gemotiveerd, van handhaving afgezien kon worden tot medio 2025. In de wet werd een legaliseringsprogramma neergelegd; geraakte boeren moesten zo snel mogelijk – in ieder geval voor 28 februari 2025 - geholpen worden.³³ Deze termijn werd niet gehaald en dus werd in maart 2025 de 'Wet legalisering PAS-projecten' aan de Afdeling advisering voorgelegd waarin de termijn met drie jaar werd verlengd. Deze Afdeling stelde vast dat de titel van dit wetsvoorstel niet strookt met de inhoud daarvan. Er worden namelijk geen concrete maatregelen genomen die daadwerkelijk leiden tot het opheffen van de illegale situatie.³⁴ Legalisering werd een 'maatwerkenpak', maar de maatregelen bleven ongewijzigd.³⁵

Verbetering en vereenvoudiging van overheidsdienstverlening

De afgelopen jaren hebben opeenvolgende kabinetten beloftes gedaan om de verhouding tussen overheid en burger te herstellen. Zoals de toeslagenaffaire en Groningen pijnlijk duidelijk maakten, is hier veel werk aan de winkel. De rapporten van de Nationale ombudsman geven ook vele voorbeelden van situaties waarin de burger verstrikt raakt in complexe systemen. De Staatscommissie Rechtsstaat concludeerde dat de belofte die de rechtsstaat biedt gebroken is. De Staatscommissie deed

²⁸ Aldus het Planbureau voor de Leefomgeving in de [Emissieramingen luchtverontreinigende stoffen 2025](#). Zie ook de uitspraak van de Rechtbank Den Haag van 22 januari 2025, [ECLI:NL:RBDHA:2025:578](#).

²⁹ Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, 2 november 2022, [ECLI:NL:RVS:2022:3159](#).

³⁰ Afdeling advisering van de Raad van State, Voorlichting over mogelijkheden introductie rekenkundige ondergrens stikstofdepositie, [W11.25.00063/IV](#).

³¹ Tweede Kamer, [verslag plenaire vergadering van 19 juni 2025](#). Op 7 november 2025 kondigde de Nationale ombudsman aan een onderzoek te openen naar de betrouwbaarheid van de overheid richting boeren.

³² Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, 28 februari 2024, [ECLI:NL:RVS:2024:844](#), [ECLI:NL:RVS:2024:852](#) en [ECLI:NL:RVS:2024:838](#).

³³ Artikel 22.21, vierde lid, Omgevingswet.

³⁴ Afdeling advisering van de Raad van State, advies wetsvoorstel voor het legaliseren van PAS-projecten [W11.25.00025/IV](#).

³⁵ Het wetsvoorstel is omgedoopt naar het wetsvoorstel 'Maatwerkenpak PAS-projecten'. Zie: [Kamerstukken 36755](#).

verbetervoorstellen, maar benadrukte ook dat daarbij de benodigde middelen zouden moeten worden gereserveerd.³⁶

In zekere zin is hier sprake van een correctie voor eerdere onrealistische (politieke) verwachtingen over de eigenschappen van de burger en de uitvoeringskracht van de overheid. Opvolgende kabinetten hebben beloftes gedaan om wetten, regels en uitvoering te verbeteren, en specifiek te vereenvoudigen. Dit in de wetenschap dat de overheid ingewikkeld is *gemaakt*, zowel voor uitvoerders als voor burgers. Er zijn veel plannen gemaakt, maar echte verandering blijft uit. Uitvoering van beloftes vraagt daadwerkelijke investeringen en politiek leiderschap.

Zo beloofde het kabinet naar aanleiding van de Parlementaire enquête fraude en dienstverlening meer contact mogelijk te maken tussen de burger en overheid, maar gaf het niet aan wat dat in zou moeten houden en wat dat zou moeten kosten.³⁷ De Tweede Kamer nam daar terecht geen genoegen mee en vroeg om nieuwe plannen.³⁸ Ook de wens om het toeslagenstelsel en de WIA te vereenvoudigen laat nog op zich wachten. De beloofde verandering wordt niet altijd in praktijk gebracht, waardoor een herstel van vertrouwen van de burger in politiek en overheid verder uit zicht raakt. In het jaarverslag over 2023 constateerde de Nationale ombudsman dat de ambitie om vanuit het burgerperspectief te handelen er wel is, maar dat dit zich nog onvoldoende laat zien in een andere manier van doen van de overheid.

Daarnaast riep de tijdelijke commissie Uitvoeringsorganisaties op om vaker te luisteren naar uitvoeringsorganisaties om in beleidsvorming te taxeren of plannen realistisch en uitvoerbaar zijn.³⁹ Een concreet middel hiervoor is de uitvoeringstoets. We zien echter dat er grote verschillen zijn in welke mate uitvoeringstoetsen worden opgevolgd en uitgevoerd in de beleidsvorming en dat onderling de kwaliteit verschilt. Daarom hameren we op het belang van het luisteren naar uitvoeringsorganisaties en bij nieuwe wet- en regelgeving altijd oog te hebben voor de haalbaarheid in de praktijk en de effecten ervan op de lange(re) termijn.⁴⁰

Oplossingsrichtingen

De titel van deze notitie is 'naar een realistische overheid'. Een realistische overheid is een overheid die doet wat zij belooft en belooft wat zij kan doen. Een realistische overheid is een overheid die ambitieus vooruitkijkt op lange termijn, en daarbij op basis van een goed overheidsbeeld uitgaat van grondrechten en doelen ten dienste van burgers en bedrijven, en handelt en leert vanuit feiten en resultaten. Handelen als een realistische overheid is niet altijd gemakkelijk, maar wel noodzakelijk en haalbaar. Wij reiken daarvoor een aantal oplossingsrichtingen aan.

³⁶ Staatscommissie rechtsstaat, *de gebroken belofte van de rechtsstaat*, 2024, p. 33.

³⁷ [Kabinetsreactie 'Blind voor mens en recht'](#), *Kamerstukken II 2023/24*, 35867 nr. 12.

³⁸ Zie moties Van Dijk c.s., *Kamerstukken II 2024/25* 35867 nrs. 16 en 18.

³⁹ Tijdelijke commissie uitvoeringsorganisaties, *Klem tussen balie en beleid*, *Kamerstukken II 2020/21* 35387 nr. 2.

⁴⁰ Algemene Rekenkamer, *Onderzoek naar uitvoeringstoetsen*, 2025, [Beoordelingskader Afdeling advisering](#), onder 'uitvoeringsanalyse'.

1. Toon lange-termijn ambitie, maar schep geen onrealistische verwachtingen

Het is goed als de overheid ambitie toont en een stip op de horizon zet. De politiek geeft haar visie voor een betere toekomst. Dat past bij haar rol binnen de democratische rechtsstaat. De omzetting van visie naar concrete maatregelen moet echter geen onrealistische verwachtingen wekken. De (soms pijnlijke) keuzes in schaarste moeten inzichtelijk worden gemaakt en de haalbaarheid van de plannen die hieruit voortkomen moet daarbij niet uit het oog worden verloren. Anders weten burgers niet waar ze aan toe zijn. Dat tast het vertrouwen verder aan. Een voorbeeld is de (bijna) gratis kinderopvang voor werkende ouders. Deze is in 2021 aangekondigd voor 2025, maar vervolgens meermaals uitgesteld vanwege personeelstekorten. In de laatste plannen wordt gekoerst op 2029.⁴¹

Van een realistische overheid die maatschappelijke resultaten voor burgers en bedrijven wil realiseren mag verwacht worden dat een duidelijke en haalbare richting wordt geschetst, waarbij de dilemma's inzichtelijk worden gemaakt en de doelen toetsbaar zijn. Bij die doelen moeten passende middelen worden ingezet en moet goed worden gekeken naar de impact van de gekozen maatregelen: bieden zij daadwerkelijk een oplossing voor het probleem en wat zijn de (onbedoelde) neveneffecten. Zeker ook op de lange termijn. Er zijn opgaven die om een kortetermijnoplossing vragen, maar de effecten van keuzes en maatregelen voor de lange termijn mogen daarbij niet uit het oog worden verloren. Dat geldt ook, misschien wel te meer, als het gaat om effecten op toekomstige generaties, die daar nog niet (altijd) zelf voor kunnen opkomen of bij de besluitvorming betrokken zijn.

Door effecten en resultaten inzichtelijk te maken kan de overheid bovendien op tijd bijsturen als de doelen niet gehaald dreigen te worden. Daarbij moet gebruik gemaakt worden van de kennis die binnen de overheid aanwezig is en mag de waan van de dag niet de overhand krijgen. Een voorbeeld daarvan zijn de hersteltrajecten die de laatste jaren zijn opgetuigd. De Nationale ombudsman constateerde dat de overheid daarbij vaak dezelfde fouten maakt waardoor het perspectief van gedupeerden uit zicht raakt.⁴² Naar aanleiding van dit rapport is het Programma erkenning en herstel opgezet, waarin (vak)kennis en ervaring met hersteltrajecten bij elkaar komt.⁴³

2. Betrek de praktijk vroegtijdig en expliciet bij besluitvorming

Publieke dienstverleners als de IND, Belastingdienst en UWV, komen nog te vaak klem te zitten tussen balie en beleid: de politieke wens aan de ene kant en de burger aan de (digitale) balie andere kant. Zoals velen met ons eerder hebben geadviseerd, is het belangrijk om de kennis en inzichten van publieke dienstverleners en de burgers om wie het gaat tijdig een duidelijke rol te geven in het beleid dat hen aangaat. Dit helpt bij het maken van uitvoerbaar beleid dat ten goede komt van de burger. Dat vraagt om een

⁴¹ Op 17 oktober 2025 ging de Wet financiering kinderopvang in [internetconsultatie](#). Daarin wordt de invoeringstermijn van 2029 benoemd, zie conceptmemorie van toelichting.

⁴² Nationale ombudsman, [Herstel bieden: een vak apart. Een vergelijkend onderzoek naar tien hersteltrajecten](#), rapportnummer 2023/157.

⁴³ Zie: [Kamerbrief over voortgang 'Herstel bieden' en ontwikkeling programma Erkenning en Herstel](#).

zelfstandige positie van publieke dienstverleners,⁴⁴ die in positie moeten worden gebracht om er daadwerkelijk voor te zorgen dat een maatregel uitvoerbaar is ('rode kaart').⁴⁵ Hetzelfde geldt voor de gevolgen van beleid in de rechtsketen.⁴⁶ Wanneer toegang tot de rechter binnen een redelijke termijn niet vanzelfsprekend meer is, verliest de rechtsstaat voor burgers en bedrijven in de praktijk aan waarde.

Als het gaat om taken waar de rijksoverheid een beroep doet op medeoverheden, gemeenten, waterschappen en provincies, vraagt dat een realistische inschatting van de mogelijkheden van medeoverheden en goed onderling overleg. Deze overheden staan het dichtst bij de burger, daar moet zuinig mee omgesprongen worden. Te vaak worden problemen gedecentraliseerd met onrealistische verwachtingen, in het bijzonder mogelijke kostenreductie. Dat het hier gaat om een *medeoverheid* vraagt dat nationale opgaven waar zij een rol in spelen afgestemd worden op de slagkracht van gemeenten, provincies en waterschappen.⁴⁷ Om burgers en bedrijven echt te helpen, moeten overheden juist in gelijkwaardigheid met elkaar samenwerken aan gemeenschappelijke doelen, voorbij de vele afzonderlijke beleidskokers en -loketten.

3. Veranker het burgerperspectief in wetgeving en beleid

Een realistische overheid hanteert ook een realistisch mensbeeld.⁴⁸ De sociale werkelijkheid waarin burgers leven is complex en burgers zijn niet altijd in staat te handelen zoals de overheid graag zou willen (onvoldoende 'doenvermogen'). De overheid kan bijvoorbeeld best een beroep doen op de eigen verantwoordelijkheid van de burger, maar als daarmee het onmogelijke wordt gevraagd komen burgers in de knel en ervaren zij niet dat de overheid er voor hen is. Maatwerk kan ook geen oplossing zijn voor een onrealistisch mensbeeld. Als het beroep op maatwerk doorslaat legt dat te veel druk bij de uitvoerende professional, en kan zelfs leiden tot willekeur of onuitvoerbaarheid bij massale besluitvormingsprocessen zoals bijvoorbeeld het toeslagenstelsel. Zoals de Nationale ombudsman eerder stelde: 'Maatwerk is een dure belofte. Als deze niet waargemaakt kan worden leidt dit tot wantrouwen in plaats van het beoogde herstel van vertrouwen.'⁴⁹

Dat geldt nadrukkelijk ook bij de keuze voor digitale oplossingen om bijvoorbeeld massale besluitvormingsprocessen (als toeslagen) te ondersteunen of vereenvoudigen. Digitale systemen (en bijvoorbeeld A.I.) zijn naar hun aard rigide en minder toegerust om individuele afwegingen te maken. Bij de eventuele keuze voor digitalisering moet goed worden afgewogen wat de meerwaarde is en of die opweegt tegen de mogelijke

⁴⁴ Zie o.a. Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB), *Naar een uitvoerende macht*, 2025.

⁴⁵ De *Staatscommissie rechtsstaat* deed een voorstel om uitvoeringsorganisaties een rode kaart te kunnen laten geven. De Algemene Rekenkamer onderschreef deze aanbeveling (zie: *Staat van de rijksverantwoording 2024*, p. 58).

⁴⁶ *Beoordelingskader Afdeling advisering*, onder 'Analyse van de gevolgen voor de rechtspraak'.⁴⁷

⁴⁷ De *Uitvoeringstoets decentrale overheden* kan daarbij behulpzaam zijn.

⁴⁸ Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*, 2017, WRR, *Grip. Het maatschappelijk belang van persoonlijke controle*, 2023.

⁴⁹ Nationale ombudsman, *Advies conceptwetsvoorstel voor de Wet versterking waarborgfunctie Awb*, 2024, p. 3.

nadelen op het gebied van maatwerk en flexibiliteit. Zeker als de belofte is dat digitalisering op dat vlak tot verbetering zal leiden. Wordt die belofte niet waargemaakt, dan volgt ook hier wantrouwen en teleurstelling.

De standaard in beleid en regels moet dan ook aansluiten op de eigenschappen en belevingswereld van burgers.⁵⁰ Het beoordelingskader van de Afdeling advisering van de Raad van State,⁵¹ de behoorlijkheidsvereisten waaraan de Nationale ombudsman overheidshandelen toetst⁵² en het kader menselijke maat dat is ontwikkeld door de Algemene Rekenkamer⁵³ bieden handvatten voor het hanteren van een realistisch beeld van de burger.

4. Vereenvoudig wet- en regelgeving

Burger én overheid gaan gebukt onder de veel te complex gemaakte overheid. Deze complexiteit tast de slagvaardigheid van de overheid aan.⁵⁴ Professionals bij de overheid raken steeds vaker verstrikt in het web van regels en protocollen. Complexiteit wordt daarnaast vaak bij de burger neergelegd. Dat ziet de Nationale ombudsman dagelijks in zijn contacten met burgers die vastlopen. Publieke dienstverleners kaarten dat ook aan en vragen de politiek de status quo te doorbreken.⁵⁵ Knelpunten en hardheden komen vaak voort uit een samenspel van regels en versnippering van verantwoordelijkheden.⁵⁶

Het bieden van ademruimte voor dienstverleners en een begrijpelijke overheid voor de burger vragen om vereenvoudiging van regels of het schrappen daarvan, indien regels niet werken of het werk van dienstverleners onnodig moeilijk maken.⁵⁷ Met name in het stelsel van sociale zekerheid, zoals de WIA,⁵⁸ toeslagen en belastingen is vereenvoudiging nodig.⁵⁹ Hier biedt de techniek, mits dit goed wordt afgewogen tegen de mogelijke nadelen op het gebied van flexibilisering en maatwerk, ook nieuwe kansen, bijvoorbeeld door veel meer voorzieningen proactief aan te bieden.

Als de overheid echt wil vereenvoudigen moet zij ook keuzes durven maken. Als dat niet gebeurt raken wetten 'dichtgeregeld'.⁶⁰ Door een stapeling van beleidswensen en toevoegingen door amendering worden regels onleesbaar, onwerkbaar en onuitvoerbaar. De wetgever kan niet alle toepassingsvragen vooraf in regelgeving vangen. Wet- en

⁵⁰ President Algemene Rekenkamer, Nationale ombudsman, vice-president Raad van State, *Gezamenlijke paper van de drie Hoge Colleges van Staat ten behoeve van de formatie*, 2021.

⁵¹ *Beoordelingskader* Afdeling advisering van de Raad van State.

⁵² Nationale ombudsman, *Behoorlijkheidswijzer*, 2026.

⁵³ Algemene Rekenkamer, *Grip op menselijke maat* en de *Leidraad voor menselijke maat*, 2024.

⁵⁴ Vgl. Raad van State, *Jaarverslag over 2022: Slagkracht en vertrouwen*.

⁵⁵ *Staat van de uitvoering 2024: Doorbreek de status quo*.

⁵⁶ Nationale ombudsman en Kinderombudsman, *Brief over hardheden in wetten en beleid aan de minister van BZK*, Publicatienummer 2025/071.

⁵⁷ Bijvoorbeeld niet-doeltreffende fiscale regelingen, zie: Algemene Rekenkamer, *Aandachtspunten verkiezingsprogramma's 2025*, p. 2.

⁵⁸ In 2025 werd duidelijk dat WIA-beoordelingen niet goed zijn gegaan. Dit wordt gecorrigeerd, maar de vraag is wel: is de berekening niet te complex geworden waardoor deze fouten zijn gemaakt?

⁵⁹ Bijvoorbeeld via een jaarlijks vereenvoudigingsplan, zie: motie Grinwis c.s., *Kamerstukken II 2024/25, 36740, nr. 16*.

⁶⁰ Vgl. Raad van State, *Jaarverslag over 2022: Slagkracht en vertrouwen*.

regelgeving moet toekomstbestendig zijn door uitvoeringsorganen en decentrale overheden de ruimte te bieden om afwegingen te maken in individuele gevallen, zonder de wil van de formele wetgever en de algemene rechtsbeginselen geweld aan te doen.⁶¹

5. *Werk samen als een lerende overheid*

De overheid staat voor een aantal grote maatschappelijke opgaven. Deze opgaven vragen om een overheid die werkt vanuit verbinding en samenwerking. Samenwerking tussen beleid en uitvoering, de politiek en de instituties en tussen de centrale en decentrale overheid. Een goede samenwerking helpt bij het realiseren van effectieve en uitvoerbare plannen waarin het burgerperspectief verankerd is en grondrechten worden gewaarborgd. Dat vereist niet alleen het vermogen om oprecht te luisteren naar de ander, maar ook in staat te zijn om door een andere bril naar dezelfde werkelijkheid te kijken. Samenwerking is tweerichtingsverkeer, waarbij de blijvende opdracht is elkaar te respecteren en te begrijpen.

Het helpt bovendien om als spelers binnen de democratische rechtsstaat enig tegenwicht te bieden tegen de, op zichzelf begrijpelijke, neiging om al te gehaast en zonder een volledig overzicht acties te ondernemen, die uiteindelijk onhaalbaar blijken of zelfs tot grotere problemen zouden kunnen leiden. Daarvoor is ook vereist dat sprake is van een lerende overheid, waarin niet een afrekencultuur het uitgangspunt is maar een gezamenlijke, continue, gezamenlijke verbetering van de overheidsdienstverlening.⁶²

Als Hoge Colleges van Staat leveren wij een bijdrage aan een realistische overheid door te adviseren, agenderen en te controleren. Die lijn zullen wij als instituties van democratie en rechtsstaat voortzetten, onder meer door het gezamenlijke symposium en een notitie jaarlijks te continueren.

Pieter Duisenberg, president van de Algemene Rekenkamer

Reinier van Zutphen, Nationale ombudsman

Thom de Graaf, vice-president van de Raad van State

⁶¹ Raad van State, *Jaarverslag over 2022: Slagkracht en vertrouwen*, p. 13-14.

⁶² Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2025, *De deskundige overheid*

202600325

Mevrouw Rianne Letschert
Informateur
De Tweede Kamer t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

CC: Dhr. R.A.A. Jetten, Mw. D. Yeşilgöz, Dhr. H. Bontenbal,

13 januari 2026

Geachte mevrouw Letschert,
Geachte fractievoorzitters,

Wij ondernemen in Nederland. Dat willen wij graag blijven doen. Maar zoals het recente adviesrapport-
Wennink¹ duidelijk maakt: alleen samen kunnen wij investeren in een sterk en toekomstbestendig
Nederland. Dit kan enkel als de randvoorwaarden om te innoveren, investeren en verduurzamen op orde
zijn.

Het Nederlandse bedrijfsleven is de motor van onze economie én draagt veel bij aan onze samenleving.
In 2024 droegen bedrijven samen €110 miljard² af aan belastingen, heffingen en sociale premies - een
aanzienlijk deel van het overheidsbudget. Daarnaast investeren bedrijven jaarlijks miljarden in een goed
verbonden, innovatief, weerbaar en duurzamer Nederland. Wij zorgen voor werkgelegenheid, kennis en
welvaart. Om dit te blijven doen is een eerlijk en stabiel speelveld nodig, waarin Nederlandse bedrijven
internationaal kunnen blijven concurreren.

De recent gepubliceerde Inhoudelijke en Ambitieuze Agenda van D66 en CDA bevat hoopvolle
elementen: een strategisch industriebeleid, een Nationale Investeringsinstantie en het vergroten van de
aantrekkingskracht van Nederland voor buitenlandse kennis en talent. Wij spreken de wens uit dat deze
agenda de basis gaat vormen voor het economisch beleid van een nieuw kabinet en willen hier actief aan
bijdragen.

Het vestigingsklimaat en de concurrentiepositie van Nederland staan onder grote druk.

In vergelijking met onze buurlanden zijn de kosten en de belastingdruk voor bedrijven erg hoog. Denk aan
btw, energie- en arbeidslasten, regeldruk en extra nationale belastingen bovenop Europees beleid.
Nederland zakt op internationale ranglijsten.³ Bedrijven heroverwegen investeringen. Dat raakt ons
allemaal. Zonder een concurrerend bedrijfsleven komt onze welvaart direct in gevaar. Als het
verdienvermogen van Nederland verder verzwakt kunnen investeringen in de toekomst niet meer worden
gedaan.

Onze oproep: Laten wij samen investeren in de toekomst van Nederland.

Als bedrijfsleven roepen wij u - politiek leiders - op tot het sluiten van een bedrijfslevenakkoord: een
breed gedragen, langetermijnvisie op de toekomst van ondernemerschap en het bedrijfsleven in
Nederland. Hierdoor kan samen met het bedrijfsleven invulling gegeven worden aan de adviezen uit het
Wennink-rapport.

¹ [De Route naar Toekomstige Welvaart - Een sterk Nederland in een relevant Europa](#) (december 2025)

² [Belastingbijdrage van het Nederlandse bedrijfsleven 2024 - PwC](#) (mei 2025)

³ [IMD World Competitiveness Ranking 2025 Netherlands](#) (2025)

Wij vragen niet om geld, maar om samenwerking en wederzijds commitment. Bedrijven hebben stabiel overheidsbeleid nodig dat zekerheid biedt voor grote investeringen. Dit stelt ons, als bedrijfsleven in staat om te blijven investeren in innovatie, verduurzaming, weerbaarheid en werkgelegenheid.

Wat ons betreft zijn dit mogelijke onderdelen van een bedrijfslevenakkoord.

1. Zorg voor een eerlijk speelveld

Stem belastingdruk, btw, energie- en arbeidslasten, vennootschapsbelasting en regelgeving af op die van Europese en de ons omliggende landen. Zorg dat wij aansluiten bij Europa en houd lonen en (energie)kosten concurrerend, zodat bedrijven in Nederland internationaal kunnen blijven concurreren.

2. Voorkom extra nationale lasten voor ondernemers

Zie af van nieuwe nationale belastingen of verhogingen bovenop Europees beleid, voor bedrijven in Nederland van groot tot klein.

3. Maak Nederland aantrekkelijker voor binnen én buitenlands toptalent

Schaf de dubbele belasting⁴ voor buitenlands toptalent af en bied stabiele randvoorwaarden voor regelingen die de komst van internationaal talent bevorderen. Versterk kennis & onderwijs gericht op de ontwikkeling van talent als strategisch en competitief voordeel.

4. Verlaag de regeldruk en versnel vergunningverlening

Maak wet- en regelgeving werkbaar en procedures voorspelbaar, zodat bedrijven optimaal kunnen ondernemen. Maatschappelijke opgaven zoals de energietransitie, de bouwopgave en het verbeteren van de infrastructuur, vragen om betere en kortere procedures.

5. Stimuleer innovatie en duurzaamheid

Laat economische ontwikkeling en verduurzaming elkaar versterken, met ruimte voor investeringen in groene groei. Investeer als overheid samen met het bedrijfsleven in de technologie van de toekomst zoals AI, duurzame brandstoffen en nieuwe energie. Investeringen in Research & Development en wetenschappelijk onderzoek zijn hiermee onlosmakelijk verbonden. Zonder research en toponderzoek missen wij de boot op innovatie en kennis.

6. Versterk strategische autonomie en de (digitale) verbondenheid van Nederland

Investeer in goede infrastructuur en in de bereikbaarheid van onze internationale knooppunten, zoals de Haven van Rotterdam, Brainport Eindhoven en Schiphol. Zij vormen de toegangspoort tot de wereld en zijn belangrijk om talent, investeringen en bedrijvigheid aan te trekken. Dit versterkt onze economie en maakt Nederland beter bestand tegen uitdagingen. Schep bovendien een aantrekkelijk klimaat voor investeringen in digitale connectiviteit. Door ketens te sluiten en hoogwaardige recycling op te schalen, behouden wij meer eigen materialen in de economie, wat de strategische relevantie en economische onafhankelijkheid van Nederland merkbaar versterkt.

7. Laten wij samen zorg dragen voor een sterke weerbaarheid

In turbulente tijden is het van belang dat iedereen in Nederland zijn weerbaarheid versterkt. Het vergroten van onze weerbaarheid vraagt om een gestructureerde samenwerking met het bedrijfsleven, om gezamenlijk een consistente strategie voor de aankomende jaren te ontwikkelen. Consistentie en vertrouwen zijn voor zowel overheid als bedrijfsleven noodzakelijk.

⁴ [Belastingadviseurs: vermogenstaks expats slecht voor vestigingsklimaat - Het Financieele Dagblad](#) (29 december 2024)

Samen kunnen wij Nederland sterker maken. Maar dan moeten wij nú kiezen voor samenwerking, stabiliteit en een gelijk speelveld. Het Rapport Wennink benadrukt de noodzaak om samen te investeren en te stoppen met stilstaan. Ook om bedrijvigheid in Nederland te behouden en te stimuleren, en gezamenlijk te voorkomen dat bedrijven en investeringen naar het buitenland uitwijken.

Wij staan klaar om onze verantwoordelijkheid te blijven nemen, kennis te delen en te investeren in oplossingen die Nederland sterker maken. Wij kijken uit naar een sterke en stabiele samenwerking voor ons land! Graag lichten wij onze voorstellen toe in een gesprek.

Hoogachtend,

Ondertekenaars:

P.O. Box 3000
1500 HA Zaandam
The Netherlands

PostNL
Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Mevrouw Rianne Letschert
Informateur
De Tweede Kamer t.a.v.
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

A09CC - #X83DXDX#00#0000#

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Nederlands Bedrijfsleven
T.a.v. F. Muller
P/a Postbus 3000
1500 HA Zaandam

Kenmerk: 202600326

Den Haag, 20 januari 2026

Geachte heer Muller,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Kianne Letschert
Informateur

Aan de informateur Prof. dr. Rianne Letschert
t.a.v. Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Harlingen, 15 januari 2026

Geachte mevrouw Letschert,

De Waddenzee is het grootse aaneengesloten intergetijdengebied ter wereld. Daar mogen we zuinig op zijn. Graag vragen we uw aandacht voor het behoud, herstel en bescherming van de Waddenzee als het enige natuurlijke UNESCO Werelderfgoed dat ons land rijk is. Voor het behoud van de UNESCO Werelderfgoedstatus is het noodzakelijk dat de natuur op één staat bij politieke beslissingen over de Waddenzee. Met de huidige wet- en regelgeving voor natuurbehoud en waterkwaliteit zou die natuur ook op één kunnen staan als het kabinet daar ook daadwerkelijk op inzet. Het recente besluit van demissionair Minister Hermans om nieuwe gaswinning onder de Waddenzee te voorkomen is een stap in de goede richting.

In 2022 dienden D66 en VVD een motie in over het behoud van de Waddenzee. Die motie verzocht 'de regering een beleidskader op te stellen vanuit de hoofddoelstelling natuur, met oog voor de leefbaarheid en daarbij draagvlak te zoeken bij betrokkenen'. De motie werd aangenomen met steun van het CDA.¹ Ondanks flinke stappen na 2022 en de bouwsteenrapporten die er sinds kort liggen, is er nog geen definitief Beleidskader Natuur Waddenzee. We vragen het toekomstig kabinet om de totstandkoming van dit Beleidskader grote prioriteit te geven en te zorgen dat de doelstelling najaar 2026 wordt gehaald.

Van essentieel belang is dat dit Beleidskader Natuur Waddenzee aan de voorkant heldere keuzes maakt vanuit de hoofddoelstelling natuur van het Werelderfgoed. In dit verband geldt ook dat er in de afgelopen periode een wettelijke regeling voor natuurherstel is bijgekomen die de noodzaak voor een dergelijk omvattend beleidskader voor een trilateraal natuurgebied alleen maar benadrukt en versterkt; namelijk de Europese Natuurherstelverordening.²

De oproep zoals verwoord in de motie van D66 en VVD uit 2022 is daar een prima inhoudelijke basis voor, zulks in combinatie met een passend programma voor natuurherstel in en rond de Waddenzee.

Hoogachtend,

Ondertekend door:

Johan van de Gronden, Voorzitter Waddenvereniging namens de Coalitie Wadden Natuurlijk. Dat zijn Natuurmonumenten, Vogelbescherming Nederland, It Fryske Gea, Het Groninger Landschap, Landschap Noord-Holland, Stichting Wad en de Waddenvereniging

¹ Zie: [Waddenzeebeleid | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

² Zie: [Natuurbeleid | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

Geachte mevrouw Letscheet,

Wat zou een brief aan u over
de Waddenzee zijn als er niet ook een
goede foto van ons enige natuurlijke
UNESCO werelderfgoed bij zat?

Alleen al daarom sturen we u
dit kaartje mee bij de brief.

Haarlijkse groet uit de viterig Hoelinge,

Frank Petrus
(Waddenvereniging)

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Waddenvereniging
T.a.v. J. van de Gronden
Postbus 90
8860 AB Harlingen

Kenmerk: 202600328

Den Haag, 20 januari 2026

Geachte heer Van de Gronden,

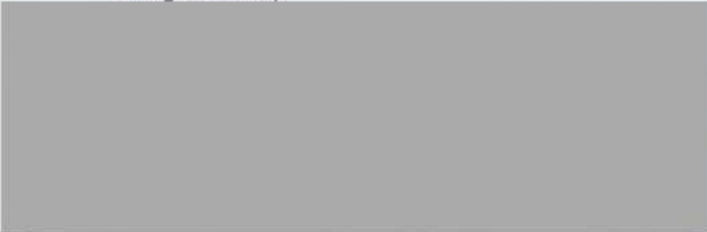
Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

PRODUCTIEADRES
Amerikahavenweg 2
1045 AC AMSTERDAM NLD
TEL: +31(0)20-6146292
FAX: +31(0)20-6115968
K.V.K. 14627636
BTW: NL009829738B01
PLANNING@GRANIET-IMPORT.NL

HOOFDKANTOOR
Amerikahavenweg 2
1045 AC AMSTERDAM NLD
TEL: +31 (0)20-6146292
IBAN: NL62ABNA0528707159
BIC: ABNANL2A
ADMIN@GRANIET-IMPORT.NL

202600329

De Tweede Kamer
Bureau Kabinetsformatie
Mevrouw dr. R.M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Onderwerp: **Geen nieuwe concessies zand- en grindwinning nodig**
Datum: 15 januari 2026

Geachte mevrouw Letschert,

Ons bereiken berichten als zou een deel van de leveranciers aan de bouw bij u bepleiten om nieuwe concessies uit te geven voor de zand- en grindwinning vanwege een dreigend tekort aan bouwgrondstoffen.

Lagere investeringen, beter resultaat

Volgens ons is er helemaal geen sprake van een dreigend tekort. Sterker: er is ruim voldoende aanbod van bouwgrondstoffen, zowel uit de Scandinavische landen en het Verenigd Koninkrijk als uit de zeebodem.

Hierna lichten we dat kort toe.

Deze bouwgrondstoffen worden zowel in Nederland als in het buitenland toegepast. Ze zijn beter voor het milieu, bieden een hogere kwaliteit en leveringszekerheid en tot slot: ze pakken prijstechnisch gunstig uit in vergelijking met zand en grind.

Grote reserves bouwgrondstoffen beschikbaar

Nederland is van oudsher vertrouwd met het winnen van zand en grind bij de Maas in Limburg en van zand in diepe plassen. Er zijn echter voldoende alternatieven via de winning uit steenmijnen en uit de zeebodem. Alleen al ons bedrijf heeft in Schotland en Noorwegen meer dan een miljard ton aan (operationele) reserves.

Gezamenlijk kunnen collega-bedrijven en wij voor zeker een eeuw voldoende bouwgrondstoffen leveren.

Milieu-impact kan omlaag

Deze vorm van winning is minder belastend voor het landschap én het milieu. Grindgaten en rivierwinning zorgen door de productie voor jarenlange hinder voor omwonenden. Ze brengen ook milieuproblemen met zich mee. Daarom heeft de Nederlandse overheid al eerder besloten te stoppen met de winning van zand en grind in Zuid-Limburg.

Gesteente uit mijnen, evenals afgeleide producten zoals breekzand en gebroken grind, wordt milieuvriendelijk gewonnen. De mijn in Noorwegen, bijvoorbeeld, werkt vrijwel energieneutraal. Ook optisch is er een voordeel: de berg blijft aan de buitenzijde intact.

Kwaliteit en leveringszekerheid nemen toe

De kwaliteit van gebroken zand en grind is gelijk aan of zelfs beter dan grind of zand dat in rivieren of diepe plassen wordt gewonnen. De afgelopen decennia is dit wereldwijd voldoende aangetoond. In Nederland danken we er onder andere onze veilige autosnelwegen aan; daarnaast is onze betonproductie minder afhankelijk van cement.

De aanvoer vanuit Duitsland en België stukt, onder meer omdat die landen de grondstoffen zelf nodig hebben en omdat de aanvoer via rivieren vanwege de waterstand steeds moeilijker wordt.

De grondstoffen kunnen echter ook per zeeschip worden aangevoerd. Op zee gelden geen beperkingen van waterstanden. Via zee kan ook eenvoudig op grote schaal worden geleverd.

Kortom: voor bouwgrondstoffen is er geen leveringsprobleem.

Gunstiger beprijzing

De grondstoffen uit groeves zijn kostentechnisch interessant door de grootschaligheid van winning en transport. Daar komt nog bij dat de havens eveneens profiteren van de levering over zee, omdat de grondstoffen worden overgeslagen op haventerminals. Ze bieden dus een alternatief gebruik voor producten die steeds meer uit de havens verdwijnen (zoals kolen).

Eenvoudige maatregelen

Vanwege dit alles bepleiten wij bij het nieuwe Kabinet en bij de Tweede Kamer om geen gehoor te geven aan de roep om zand en grind te blijven winnen via rivieren en grindgaten. Integendeel: wij denken dat de levering van bouwgrondstoffen goedkoper en duurzamer kan. Daarvoor hoeven alleen maar eenvoudige maatregelen te worden genomen:

1. Reserveer voldoende ruimte in zeehavens voor de op- en overslag van bouwgrondstoffen.
2. Kies voor kwaliteit, prijs en duurzaamheid.
3. Houd vast aan de koers zoals al jaren geleden ingezet door de overheid en bouw de zand- en grindwinning uit de Maas en diepe plassen af.

Uiteraard zijn wij graag bereid onze claims te onderbouwen.

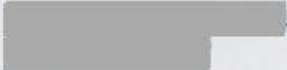
We wensen u, tot slot, veel succes met de vorming van een nieuw kabinet.

Met vriendelijke groet,

Peter Bontrup

Meer informatie?

Graniet Import Benelux B.V.

Peter Bontrup

Bureau Kabinetsformatie
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Graniet Import Benelux B.V.
T.a.v. P. Bontrup
Amerikahavenweg 2
1045 AC Amsterdam

Kenmerk: 202600330

Den Haag, 20 januari 2026

Geachte heer Bontrup,

Dank voor de brief die ik van u mocht ontvangen.

In het kader van mijn werkzaamheden ontvang ik veel brieven, nota's en verzoeken. Ik verricht mijn werkzaamheden op basis van een door de Tweede Kamer geformuleerde opdracht en de daarvoor gestelde termijn. Dat maakt dat ik helaas niet zelf inhoudelijk op uw schrijven kan reageren. Ik vraag hiervoor uw begrip.

Uw brief zal ook in de volgende fase van de kabinetsformatie beschikbaar blijven voor degenen die daarbij zijn betrokken.

Wellicht ten overvloede, zoals op de website (www.kabinetsformatie2025) staat vermeld, worden alle brieven aan de informateur openbaar gemaakt.

Hoogachtend,

Rianne Letschert
Informateur

De Tweede Kamer
Bureau Woordvoering Kabinetsformatie
Ter attentie van mevr. R.M. Letschert
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

Datum	Referentie	Bijlagen
Zaltbommel, 15-1-2026	OF/dt/26-00001/353	

Betreft

Ondersteun de recyclingsector als aanjager voor de Circulaire Economie

Geachte mevrouw Letschert,

Uw opdracht om een coalitieakkoord te bereiken met D66, CDA en VVD heeft u ongetwijfeld al vele brieven van belangenorganisaties opgeleverd waarin gevraagd wordt om investeringen of financiële prikkels ter verbetering van de positie van deze organisaties. Wij hopen niet dat wij u teleurstellen met ons verzoek ter ondersteuning, wij vragen namelijk geen geld of budgetten, maar slechts bezinning en heroverweging van een aantal recente beleidsmaatregelen. De recyclingsector heeft, als aanjager van de Circulaire Economie, consistent en constructief beleid nodig om ons land schoon te houden en onze nationale (strategische) grondstoffenbehoefte met hernieuwde grondstoffen in te vullen.

Onze sector faciliteert de bouwsector met het leveren van kwalitatief hoogwaardig gerecyclede grondstoffen zoals bijvoorbeeld betongranulaat voor nieuw beton, houtsnippers voor de productie van spaanplaat en hoogwaardige opwekking van energie, elektriciteit en warmte, funderingsgranulaat voor de wegenbouw en gerecyclede gipspoeder voor gipsplaatproducenten.

Als brancheorganisatie voor het breken, sorteren en recyclen van bouw- en sloopafval behartigen wij niet alleen de belangen van onze leden, die samen bijna 85% van al het Nederlandse bouw- en sloopafval verwerken tot hernieuwde grondstoffen, wij leveren ook een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse grondstofzekerheid.

Voor een land met een minimale grondstofwinning uit eigen bronnen zoals Nederland, is grondstofzekerheid van cruciaal belang. De huidige geopolitieke situatie laat zien dat de strijd om grondstoffen leidt tot enorme onrust in de wereld. Het Nationaal Programma Circulaire Economie (NPCE) stuurt in haar herziening van eind 2025 op meer en hoogwaardigere recycling in 2035 met percentages die zowel realistisch als haalbaar zijn en waarmee een voornaam deel van de grondstofbehoefte ingevuld kan worden.

Met de recente ondertekening van het Bouwmaterialenakkoord tussen het Rijk en de Nederlandse bouwmaterialenindustrie waarbij 13 materiaalketens in de bouwmaterialenindustrie, diverse brancheverenigingen en de ministeries van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO), Klimaat en Groene Groei (KGG) en Infrastructuur en Waterstaat (IenW) bijdragen aan een circulaire bouweconomie laten partijen zien dat door samenwerking en intrinsieke motivatie veel bereikt kan worden.

Tegelijkertijd constateren wij een overvloed aan overdreven Nationale en Europese regelreflexen die bovenstaande ambities blokkeren en de koppositie die Nederland heeft als Circulair gidsland in Europa in gevaar brengt.

Onze aanbevelingen om de Nederlandse recyclingindustrie en de Circulaire doelstellingen te ondersteunen betreffen meerdere Departementen. Wij hebben onze aanbevelingen dan ook per departement gespecificeerd en wij vragen de formerende partijen dan ook om deze aanbevelingen mee te nemen in het coalitieakkoord.

Regelgeving

Ministerie van Economische Zaken

Continueer de eliminatie en/of vereenvoudiging van 500 regels waarmee de uitvoering van de motie Yesilgöz-Zegerius en Bontenbal vorm wordt gegeven om vóór de zomer van 2026 de regeldruk aan te pakken.

Afvalstoffenbelasting

Ministerie van Klimaat en Groene Groei

Neem de door de werkgroep Afvalsector in december 2025 aanbevolen maatregelen (een viertal verschillende belastingen op verpakkingen; belasting op batterijen; belasting op turf in producten; belasting op kunstmest) over en gebruik de hierdoor vrijkomende financiële middelen ter compensatie van de afschaffing van de polymerenheffing.

Dit bevordert niet alleen het vertrouwen van de afval- en recyclingsector voor de toekomst maar ondersteunt tevens de Rijksbrede circulaire doelstellingen.

Ministerie van Financiële Zaken

Voorkom de export van recyclebaar bouw- en sloopafval door de voorgenomen verdubbeling van de generieke afvalstoffenbelasting in 2028 en verdriedubbeling hiervan in 2035 terug te brengen naar een realistisch niveau. Dit bevordert recycling en voorkomt export van waardevolle potentiële grondstoffen naar het buitenland.

Investerings- en Innovatieklimaat

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Draai het besluit Financiële Zekerheid afvalbedrijven (2022) terug en voorkom de investerings- en innovatierem die dit besluit heeft op de recyclingindustrie.

Grondstofzekerheid

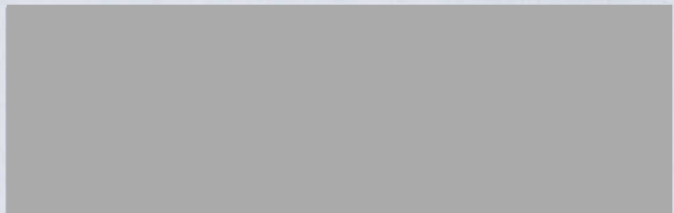
De rode draad van deze aanbevelingen is het veilig stellen van de broodnodige grondstoffen die onze nationale industrie nodig heeft om op Europees en Mondiaal niveau te kunnen blijven concurreren. Samenwerking tussen de verschillende departementen is hierin onontbeerlijk, overdreven Nederlandse regeldrift moet tot een minimum worden teruggebracht.

Wij beseffen ons terdege dat deze aanbevelingen slechts een deel van alle aanbevelingen en wensen die u ontvangt uitmaakt, wij bieden u als vereniging met een bestaan van bijna een halve eeuw dan ook onze hulp en ondersteuning aan om het coalitieakkoord zowel economisch als duurzaam te maken.

Met vriendelijke groet,

Otto Friebel
Directeur

Mark Kuijken
Voorzitter

BRBS Recycling
Branchevereniging voor Recycling, Breken en Sorteren

BEZOEKADES

Van Heemstraweg West 2b

5301 PA Zaltbommel

TELEFOON

(0418) 68 48 78

FAX

(0418) 51 54 53

EMAIL

info@brbs.nl

INTERNET

www.brbs.nl